

Universell utforming i kommunal arealplanlegging

– refleksjoner, råd og utdrag av krav

«Universell utforming må integreres i hovedgrepet som velges i tidlig fase.»

«Ved å utvide planavgrensningen kan barrierer bygges ned eller reduseres når nye områder reguleres og oppgraderes.»

«Planbestemmelser som lempet på krav i TEK er ugyldige.»

Forord

Å følge opp universell utforming på en god og systematisk måte har et stort forbedringspotensial på alle nivåer i planhierarkiet. Vi håper denne publikasjonen kan være til inspirasjon i planleggingsarbeidet og bidra til å øke kunnskapen om hva universell utforming i planlegging kan innebære. Vi har samlet relevante utdrag fra regelverket, gir råd og deler våre refleksjoner. Vi håper arbeidet med å samle gode eksempler og relevant innhold når det gjelder universell utforming i planlegging fortsetter i kommuner og fylkeskommuner.

Publikasjonen er en forkortet og bearbeidet versjon av utredningen «Universell utforming i kommunal planlegging – utfordringer, prinsipper og tiltak» som Universell Utforming AS utarbeidet for Viken fylkeskommune i 2023.

Vi vil takke Raket Marie Hansen i Akershus fylkeskommune, Sigrid Næsheim Bjercke i Vestland fylkeskommune, Sven-Ola Brænd i Norsk Kommunalteknisk Forening og konsulent/sivilingeniør Olav Rand Bringa (tidligere Kultur- og likestillingsdepartementet) for konstruktive tilbakemeldinger i prosjektets referansegruppe.

Publikasjonen er gjennomført med tilskuddsmidler fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) og har hatt et begrenset budsjett.

Prosjektleder har vært Karen-Anne Noer i Universell Utforming AS. Pål Lyngstad i Universell Utforming AS har deltatt i prosjektet.

Foto er tatt av Universell Utforming AS.

Oslo, november 2024

Universell Utforming AS

Innhold

Forord	5
1. Introduksjon	8
2. Bakgrunnskunnskap	9
2.1 Universell utforming i fysisk planlegging	9
2.2 Sentrale føringer	9
2.3 Utfordringer knyttet til universell utforming i det fysiske miljøet – relevant i plan	10
2.4 Riktig bruk av begreper i plan	11
2.4.1 Bruk terminologi i tråd med byggt teknisk forskrift	11
2.4.2 Universell utforming, tilgjengelighet, tilrettelegging og fremkommelighet	12
3. Planarbeid	13
3.1 Gode planleggingsprinsipper med hensyn til universell utforming	13
3.1.1 Overordnet planlegging	13
3.1.2 Overordnet planlegging av uteområder – ulik grad av universell utforming	15
3.1.3 Om korte gangavstander og kartlegging av overordnede strukturer for gående	17
3.2 Kommunal planstrategi, kommuneplanens samfunnsdel med arealstrategi	19
3.3 Planbestemmelser og byggt teknisk forskrift (TEK)	21
3.4 Kommuneplanens arealdel	26
3.4.1 Aktuelle vurderinger	26
3.4.2 Kommuneplanbestemmelser – relevante tema	27
3.4.3 Kommuneplanbestemmelse – eksempel	28
3.5 Reguleringsplaner	29
3.5.1 Aktuelle vurderinger – oppstart og planforslag	29
3.5.2 Reguleringsbestemmelser – relevante tema	32
3.5.3 Reguleringsplanbestemmelser – eksempler	34
3.5.4 Eksempel på god planlegging i reguleringsfasen – Åsveien skole	35
3.6 Innhold i TEK relevant i planlegging – eksempler	37
3.6.1 Om byggt teknisk forskrift (TEK)	37
3.6.2 Gangatkomster	38
3.6.3 Tilgjengelige boenheter	41
3.6.4 Heis i bygg med boenhet	42
3.6.5 Inngangsparti	42
3.6.6 Opparbeidete utearealer	43
3.6.7 Parkeringsplass, annet oppstillingsareal og kjøreatkomst	46
3.6.8 Avfallssystem	48

4. Omtale av noen virkemidler som kan øke graden av universell utforming	49
4.1 Utbyggingsavtaler	49
4.2 Tilsyn	49
4.3 Uavhengig kontroll	49
4.4 Kartlegge universell utforming i eksisterende bygg, anlegg og uteområder	50
4.4.1 Kartlegge bygg med tilhørende uteområder	50
4.4.2 Kartverkets kartleggingsmetode for tettsteder og friluftsområder	51
4.5 Medvirkning	51
5. Ambisjonsnivå	52
6. Oppsummering	53
7. Referanser (med lenker)	55
8. Vedlegg 1 Sentrale føringer	57
8.1 Plan- og bygningsloven, byggt teknisk forskrift og norske standarder	57
8.2 Likestillings- og diskrimineringsloven	57
8.3 Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027	57
8.4 Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging	58
8.5 Politiske føringer	58
8.5.1 Stortingsmeldinger	58
8.5.2 Regjeringens handlingsplan for universell utforming 2021-2025	58
8.6 Oppfølging av internasjonale forpliktelser i norsk politikk	59
8.6.1 FNs 2030-agenda med bærekraftsmålene	59
8.6.2 FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) ..	59

1. Introduksjon

Innledning

For å ivareta universell utforming i planlegging kreves kompetanse innen mange ulike fagområder og tverrfaglig samarbeid. Kompetanse om hva universell utforming er og om hva universell utforming innebærer i planlegging, er nødvendig for at plansystemet skal bli et nyttig verktøy i arbeidet for et inkluderende samfunn.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) ga i 2021 ut veilederen «Universell utforming i planlegging». I veilederen er det samlet grunnleggende kunnskap om plansystemet og planprosesser. Denne publikasjonen er et supplement til KMDs veileder. Med noen unntak gjentas ikke innhold fra deres veileder. Grepet med refleksjonsspørsmål knyttet til de ulike plannivåene er videreført.

Målsetting og målgruppe

Målsettingen med publikasjonen er å styrke kompetansen om hvordan universell utforming kan ivaretas i planarbeid. Det er et mål å bidra til at flere kommuner forankrer universell utforming i sitt planverk, og det er et mål å trekke frem regler i byggt teknisk forskrift som det er spesielt relevant å kjenne til innen planlegging.

Målgruppa for publikasjonen er i utgangspunktet alle som er involvert i arealplanprosesser i kommunene. Dette kan være kommuneansatte, politikere, kommunale råd, private aktører som utarbeider planer osv. Publikasjonen er også relevant for ansatte i fylkeskommunene som gir råd til kommunene i forbindelse med utarbeiding av kommunale planforslag. Publikasjonen omtaler ikke fylkeskommunale planer, men innholdet kan likevel være til inspirasjon i det fylkeskommunale planarbeidet.

Avgrensning

Universell utforming må følges opp på alle nivåer i den kommunale planleggingen fra kommunal planstrategi til reguleringsplan og videre i byggesak, i utførelse, drift og vedlikehold. Politisk forankring, helhetlig planlegging, tverrfaglig samarbeid på tvers av enheter, kompetanse, engasjement og brukermedvirkning er sentrale stikkord i dette arbeidet. Denne publikasjonen retter seg i hovedsak mot kommunal arealplanlegging.

Publikasjonen vektlegger ikke hvorfor det er viktig med universell utforming. Digitale løsninger knyttet til planlegging omtales ikke. Prosess og medvirkning er viktig i planprosesser, men er ikke vektlagt i denne publikasjonen.

Publikasjonen inneholder ikke en komplett oversikt over hvilke muligheter som finnes for å ivareta universell utforming i planlegging, men peker på et utvalg virkemidler. Arbeidet med å innarbeide og ivareta universell utforming i planlegging, avklare hvor i planhierarkiet de ulike temaene hører hjemme og finne fram til gode løsninger og eksempler, må fortsette i kommuner og fylkeskommuner.

Det foreligger en rekke veiledere som er relevant når det gjelder planlegging etter plan- og bygningsloven. Innholdet i denne publikasjonen erstatter ingen andre dokumenter og er ikke uttømmende.

2. Bakgrunnskunnskap

2.1 Universell utforming i fysisk planlegging

Universell utforming av de fysiske omgivelsene innebærer å legge til rette for at alle mennesker skal ha mulighet til å delta i samfunnet på en likestilt måte. Omgivelser som sikrer god fremkommelighet, er enkle å orientere seg i, har gode lydforhold og er trygge å ferdes i, stimulerer til økt aktivitet, gode opplevelser og bedre fysisk og psykisk helse.

I plan er det innen noen områder anledning til å gi føringer som går lenger enn minimumskravene i byggt teknisk forskrift. Bevisste grep i plan kan øke graden av universell utforming. For å utnytte dette potensialet kreves god basiskunnskap om universell utforming, god plankompetanse, god kompetanse om reglene i byggt teknisk forskrift og vilje til å bruke plansystemet bevisst. Planlegging som legger til rette for universelt utformede omgivelser bidrar til inkludering og deltakelse, likeverd og like muligheter, mangfold og sosial bærekraft.

Hensynet til universell utforming kan sammenfalle med mål om samordnet areal og transportplanlegging, mål om å legge til rette for et aldersvennlig samfunn og god folkehelse. Planlegging som ivaretar de grunnleggende prinsippene om universell utforming er en forutsetning for at vi skal nå flere av FN sine bærekraftsmål.

2.2 Sentrale føringer

Universell utforming er godt forankret i lovverket.

Plan- og bygningsloven er det viktigste verktøyet for å oppnå universell utforming i de fysiske omgivelsene. I plan- og bygningslovens § 1-1. Lovens formål står det blant annet følgende:

«Prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak.»

Som prinsipp avgrenses ikke universell utforming av minimumskravene i byggt teknisk forskrift. Universell utforming som prinsipp og strategi er et verdisyn.

Forskrift om tekniske krav til byggverk (byggt teknisk forskrift, TEK17) trekker opp grensene for det minimum av egenskaper nye bygg og opparbeidete uteområder må ha for å kunne oppføres lovlig i Norge. Innen planlegging innebærer dette at krav i TEK skal kunne oppfylles i nye byggeprosjekter.

Likestillings- og diskrimineringsloven gir føringer for offentlige og private virksomheter:

§17 «Offentlige og private virksomheter rettet mot allmennheten har en plikt til universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjoner».

§ 19 «Offentlige virksomheter skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innen virksomheten. Det samme gjelder for private virksomheter rettet mot allmennheten.»

Manglende universell utforming kan defineres som diskriminering i henhold til likestilling- og diskrimineringsloven. En klage over brudd på bestemmelsene om universell utforming kan bringes inn for Diskrimineringsnemnda.

Se nærmere omtale av sentrale føringer i vedlegg 1.

2.3 Utfordringer knyttet til universell utforming i det fysiske miljøet – relevant i plan

Det er utfordringer knyttet til universell utforming i eksisterende bygg, anlegg og uteområder. Det er mange barrierer i det fysiske miljøet som hindrer mennesker i å leve selvstendige liv. Barrierene kan bidra til utestengelse fra blant annet utdanning, arbeid og sosialt liv og bidra til ensomhet og utenforskap.

Utfordringene i det fysiske miljøet er mange: Tilfeldig plassering av funksjoner, store avstander, krevende eller fragmenterte gangforbindelser og gangatkomster, nivåforskjeller, kanter, trinn og trapper, manglende parkeringsmuligheter, mangelfulle løsninger i arbeids- og publikumsbygg, for få tilgjengelige boliger, for få friluftsområder med universell utforming eller manglende oversikt og informasjon om hvilke turmuligheter som finnes mv.

Gjennom likestillings- og diskrimineringsloven har virksomheter rettet mot allmennheten en aktivitetsplikt for å fremme universell utforming innen sin virksomhet. Dette innebærer en plikt til å jobbe aktivt og målrettet for å redusere eller fjerne barrierer i det fysiske miljøet. Se nærmere omtale i rundskrivet «Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven»¹

Med god planlegging kan barrierene bygges ned eller reduseres når nye områder reguleres og/eller oppgraderes.

---

1 Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2010). Rundskriv Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven

2.4 Riktig bruk av begreper i plan

2.4.1 Bruk terminologi i tråd med byggt teknisk forskrift

Universell utforming er beskrevet i lovgiving og konkretisert i forskrifter, standarder og veiledninger. I planlegging bør det benyttes terminologi og definisjoner som er i tråd med byggt teknisk forskrift (TEK) fordi nye byggeprosjekter skal oppfylle minimumskravene til universell utforming i TEK. Planbestemmelsene blir mer entydige når begreper som er definert i TEK benyttes. Det blir enklere for utbygger og prosjekterende å forstå hvilke krav de skal oppfylle. Andre begreper enn de som er definert i TEK er ikke juridisk definert og det kan være uklart hva som ligger i begrepene. Begreper som for eksempel tilgjengelighet for alle, likeverdig tilgjengelighet og universell tilgjengelighet er ikke definert i lovverket og bør derfor ikke benyttes i plansammenheng.

Ordet tilgjengelig/tilgjengelighet er lite presist ettersom det kan ha mange ulike betydninger. Det kan blant annet benyttes i forbindelse med et bredt vareutvalg, tilgjengelig internett mm. I TEK benyttes tilgjengelig om et kvalitetsnivå der ikke alle kravene til universell utforming gjelder.

Begrepet «Tilgjengelighet for alle» ser vi fortsatt i bruk. I noen sammenhenger er intensjonen å sidestille begrepet med universell utforming, i andre sammenhenger har ikke begrepet noe med universell utforming å gjøre. Bakteppet for bruken av begrepet «tilgjengelighet for alle» i betydningen «universell utforming» er at «tilgjengelighet for alle» ble brukt før universell utforming var innarbeidet i lovverket. I 1999 ga Miljøverndepartementet ut rundskrivet T- 5/99 B Tilgjengelighet for alle hvor prinsippet om universell utforming var sentralt. Siden den gang er TEK oppdatert, og «universell utforming» er innarbeidet i lovverket. «Tilgjengelighet for alle» er ikke forankret i lovverket, har en upresis betydning og anbefales ikke benyttet i planarbeid i betydningen universell utforming.

Kravene i TEK som er relevant knyttet til universell utforming gjelder imidlertid uavhengig av hvilke begreper som benyttes i plan.

Anbefalte begreper i plansammenheng

- Universell utforming: Nye publikumsbygg, arbeidsbygg og uteområder med krav om universell utforming skal være universelt utformede. Ikke bruk varianter av begrepet tilgjengelighet om denne type bygg og uteområder.
- Tilgjengelige boenheter: For boliger ivaretas prinsippet om universell utforming gjennom krav til tilgjengelighet. Bruk begrepet tilgjengelige boenheter ved omtale av boenheter som skal tilfredsstillende krav til tilgjengelighet i TEK.

Norsk Standard² benytter begrepet «universell utforming» om boliger. Dette er boliger med flere krav til utforming enn kravene til tilgjengelige boenheter i TEK. Det er imidlertid ikke tillatt å stille krav om at norske standarder skal legges til grunn i plan. Det kan derfor ikke stilles krav om universelt utformede boliger i plan. Se nærmere omtale i kapittel 3.3.

---

2 Standard Norge. (2018). *Norsk Standard NS 11001-2:2018 Universell utforming av byggverk Del 2: Boliger*

2.4.2 Universell utforming, tilgjengelighet, tilrettelegging og fremkommelighet

Entydig bruk og forståelse av begreper er viktig. Nedenfor omtales begreper det er viktig å ha en omforent forståelse av i plansammenheng.

Universell utforming:

- Utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, slik at virksomhetens alminnelige funksjoner kan benyttes av flest mulig, uavhengig av funksjonsnedsettelse (likestillings- og diskrimineringsloven, §17) – egnet for juridisk anvendelse ved vurdering av om diskriminering skjer.
- Universell utforming av byggverk tilsier at hovedløsningene skal være utformet slik at de kan brukes av flest mulig, på en likestilt måte (byggteknisk forskrift, kapittel 12).
- Produkter, omgivelser, programmer og tjenester som kan brukes av alle – i så stor utstrekning som mulig – uten behov for tilpassing og en spesiell utforming (FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, CRPD) – egnet for politisk og faglig arbeid.

Tilgjengelig: Et kvalitetsnivå der ikke alle kravene til universell utforming gjelder (byggteknisk forskrift, kapittel 12)

- Dersom det i eksisterende bygg ikke er mulig å få hovedinngangen universelt utformet, og det etableres en alternativ inngang som er trinnfri, vil dette gjøre inngangen tilgjengelig, men ikke universelt utformet.
- Tog med en rampe som kan slås ut slik at passasjerer med rullator eller rullestol kan komme om bord der det er nivåforskjell mellom perrong og tog, gjør atkomsten til toget tilgjengelig, men ikke universelt utformet.
- For boliger ivaretas prinsippet om universell utforming gjennom krav til tilgjengelighet (pbl §1).

Tilrettelegging: Tilpasning av fysiske forhold for enkeltindivider eller spesifikke grupper.

- Personlig assistanse ved billettautomater eller andre funksjoner som er ment å være selvbetjente.

Fremkommelighet: Å komme seg fram

- I noen sammenhenger benyttes ordet «tilgjengelig/tilgjengelighet» i betydningen «å komme seg fram». Ettersom det ikke er entydig hva ordet tilgjengelighet innebærer, kan ordet «fremkommelig/fremkommelighet» i slike sammenhenger være mer presist.

3. Planarbeid

3.1 Gode planleggingsprinsipper med hensyn til universell utforming

3.1.1 Overordnet planlegging

I bygg og uteområder innebærer universell utforming blant annet god fremkommelighet, at det er enkelt å orientere seg, gode lydforhold og at de bygde løsningene er sikre slik at uhell unngås.

Eksempler på gode planleggingsprinsipper som bidrar til å ivareta hensynet til universell utforming er:

- Hensiktsmessig plassering av funksjoner som handel- og tjenestetilbud, kulturtilbud, boliger, arbeidsplasser mv. Dette innebærer plassering som bidrar til
  - korte avstander
  - gode atkomstforhold med akseptable stigningsforhold
  - god orienterbarhet – enkelt å finne fram
  - enkel tilgang og kort vei til grønne byrom og friluftsområder for funksjoner dette er relevant for
  - nærhet til kollektivtransport
- Kollektivtransport som ryggrad i bystrukturen
- Sammenhengende grønnstruktur med turveier og opparbeidet uteareal
- Sammenhengende hovednett for gange og sykkel som knytter sammen viktige målpunkter som publikumsbygg, sentrumsområder, parker, kulturarenaer, boligområder, skoler, arbeidsplasser, knutepunkt for kollektivtransport mv.
- Parkeringsmuligheter
- God skilting og informasjon
- Tilstrekkelig med tilgjengelige boenheter / livsløpsboliger (livsløpsboliger har krav utover tilgjengelige boenheter). Variasjon i bebyggelse og leilighetstyper kan bidra til mangfold i befolkningssammensetningen.
- Snarveier etableres som et supplement til hovednett for gange og sykkel. Snarveier kan ikke være en hovedløsning og må derfor ikke tilfredsstille krav til universell utforming. Kompenserende tiltak som fast dekke, håndløper, belysning og hvilemulighet kan imidlertid gjøre snarveier brukbare for flere.

Tetthet mellom hvilebenker i utemiljøet er også et enkelt, men godt prinsipp.

God tetthet mellom hvilebenker i sentrumsområder, i tettsteder og i friluftsområder, er et enkelt tiltak som kan være viktig for å få flere fysisk aktive.

Universell utforming er sentralt både på overordnet plannivå, på detaljplannivå og i byggesaker. For å kunne gjøre gode vurderinger på overordnet nivå, er det nødvendig å kjenne til hva som gir gode og universelt utformede løsninger på detaljnivå. For å få helhetlige og gode løsninger, må naturgitte forhold, brukerbehov, estetikk og formgivning sees i sammenheng med lovgivning og forskrifter. Gode løsninger tilpasser seg de naturgitte forholdene og integreres i arkitekturen. Faglig skjønn må baseres på god kompetanse innen flere fagområder – inkludert universell utforming.

Finalebanen i Trondheim er et eksempel på et anlegg som har en funksjonell og god utforming. Gangsonen som krysser parken diagonalt er uten hindringer og avgrenses av naturlig ledende elementer som er taktile (følbare) og visuelle (synlige). Det er trinnfri atkomst til de ulike aktivitetssonene. Belysning bidrar til trygghetsfølelse når det er mørkt. Universell utforming er integrert i hovedgrepet som ble valgt i tidlig fase.

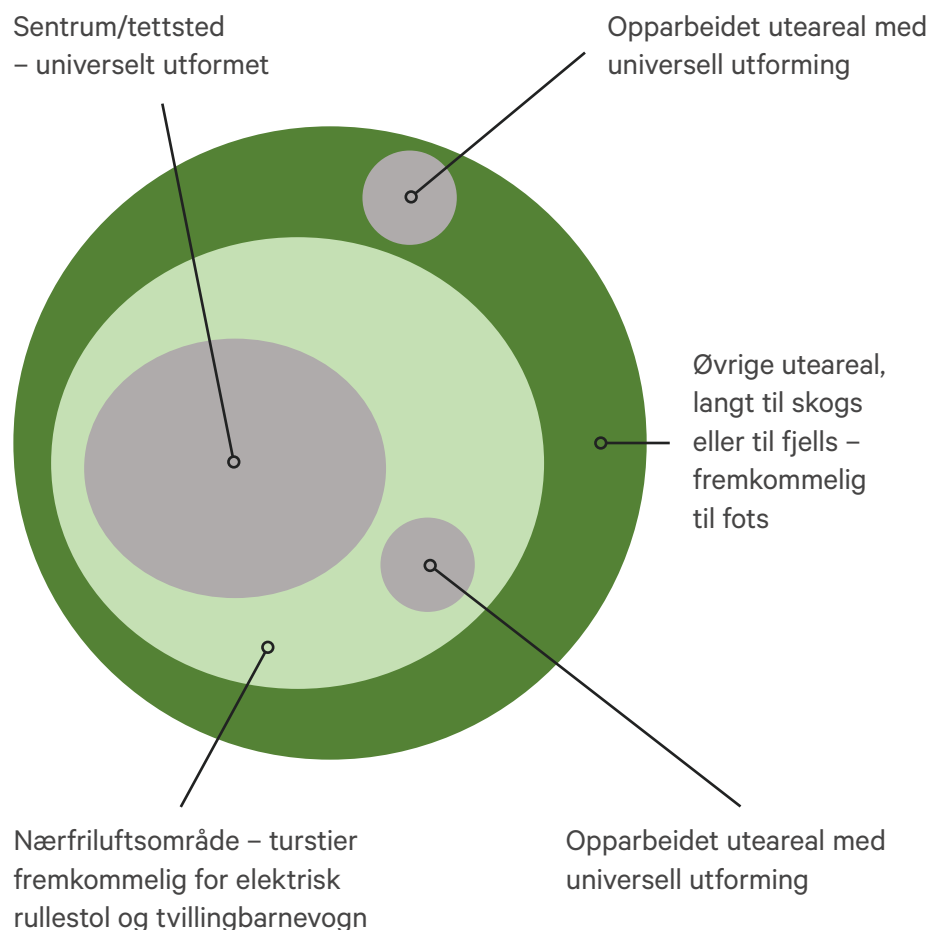
Finalebanen, Trondheim

3.1.2 Overordnet planlegging av uteområder – ulik grad av universell utforming

Naturgitte forhold kan gjøre det utfordrende å oppnå universell utforming i alle opparbeidete uteområder. God og helhetlig planlegging kan likevel bidra til at det gjennom nye tiltak og oppgraderinger oppnås tilfredsstillende løsninger også i utfordrende terreng.

En praktisk tilnærming kan være å differensiere grad av universell utforming i uteområder etter beliggenhet, funksjon og topografi. Prinsippkissen nedenfor viser tre typer uteområder; sentrumsområder, nærfriluftsområder og øvrig uteareal.

- Sentrumsområder bør ha høy grad av universell utforming og dimensjoneres for manuell rullestol og rullator.
- Nærfriluftsområder med kupert terreng kan ha turstier som dimensjoneres for elektrisk rullestol og tvillingbarnevogn.
- Øvrige uteareal som er langt til skogs eller til fjells er i utgangspunktet kun fremkommelig til fots.
- I både nærfriluftsområder og det øvrige utearealet kan det velges ut utsiktspunkter eller andre målpunkt som får en høy grad av universell utforming. Målpunktene knyttes til turstinettet og/ eller til kjørbar vei og parkering for forflytningshemmede.

Prinsippskisse som viser hvordan det kan stilles ulike krav til utforming basert på uteområdets beliggenhet, funksjon og topografi.

Prinsippskissen kan også brukes i andre sammenhenger enn for sentrumsområder. Området betegnet som sentrum eller tettsted, kan for eksempel også være et konsentrert hytteområde.

Turveier reguleres vanligvis ikke gjennom TEK og krav til utforming er derfor ikke definert der. Det vil så langt det er mulig være hensiktsmessig å utforme turveier etter prinsipper som ivaretar universell utforming.

I kommuneplanens arealdel kan det differensieres krav til ulike uteområder som byrom, rekreasjonsområder og friluftsområder. I plan kan det defineres hvilken kvalitet turveier skal opparbeides etter.

Et uteareal som er åpent for allmennheten kan ha slik beliggenhet eller funksjon at det vil være uegnet for personer med funksjonsnedsettelse. Se nærmere omtale i kapittel 3.6.6 Opparbeidede utearealer og i [tek17/8/8-2](#).

3.1.3 Om korte gangavstander og kartlegging av overordnede strukturer for gående

Å planlegge for korte gangavstander er sentralt i planlegging og er et godt prinsipp når det gjelder å legge til rette for universell utforming. I kommuneplanens arealdel kan det stilles krav om at reguleringsplan skal legge til rette for/sikre universelt utformet gangforbindelse til nærområdet. Her har vi hentet utdrag fra fem ulike kilder som kan være relevante når det gjelder gangavstander og kartlegging av overordnede strukturer for gående.

I **Statens vegvesens Håndbok V129 Universell utforming av veger og gater**³ forklares hvorfor korte avstander er viktig i overordnet planlegging:

Korte avstander.

Korte avstander er en ambisjon ved overordnet planlegging og arealdisponering. Korte avstander mellom funksjoner gir mindre transportbehov og større muligheter for å gå eller sykle, og gir mer bærekraftig utbyggingsmønster. For mennesker med nedsatt funksjonsevne kan store avstander gi redusert mobilitet og medføre økt isolasjon.

I veilederen **Nasjonal gåstrategi. Strategi for å fremme gåing som transportform og hverdagsaktivitet**⁴ beskrives hvorfor korte avstander er viktig når det gjelder kollektivtransport, nye boligområder og for deltakelse og likestilling.

Deltakelse og likestilling. Lokalisering av boliger, aktiviteter og virksomheter bør også sees i sammenheng med det nasjonale målet om aktiv deltakelse og full likestilling for alle. Boliger med gangavstand til sentrum, lokal service og kollektivtransport kan gi mennesker med nedsatt funksjonsevne mulighet til å kunne leve et selvstendig liv på linje med andre. Også arbeidsplasser, skoler, service og andre målpunkter er lettere tilgjengelige hvis de lokaliseres i gangavstand i tettstedet.

I veilederen **Lokale gåstrategier og planer for gående**⁵ står det blant annet følgende om hva som bør vektlegges når gangnett og kvaliteter i gangforbindelser skal kartlegges:

Kartlegging av overordnet struktur bør konsentreres om:

- Målpunkter (arbeidsplasskonsentrasjoner, boligkonsentrasjoner, skoler/barnehager, sentrumsområder, handelsområder)
- Kollektivtilbud med holdeplasser og knutepunkter, samt reell gangavstand eller sirkler på 400 m fra kollektivtilbudet
- Eksisterende gangnett kategorisert i ulike typer gangforbindelser (del av trafikkanlegg,

3 Statens vegvesen (2014). *Universell utforming av veger og gater, Håndbok V129*

4 Statens vegvesen (2012). *Nasjonal gåstrategi: Strategi for å fremme gåing som transportform og hverdagsaktivitet*

5 Vegdirektoratet (2014). *Lokale gåstrategier og planer for gående Veiledning for kommuner*

gangveger i grønstruktur og snarveger)

- Avstander til/fra viktige målpunkter langs eksisterende gangnett
- Manglende ganglenker

På et overordnet nivå bør kartlegging av detaljene i gangnettet begrenses til:

- Å avklare om de enkelte lenkene kan være hovedgangruter med universell utforming. Stigningsforhold er viktig i denne sammenhengen.
- Gi en grov tilstandsvurdering av gangnettet. Dette kan for eksempel gjøres ved å kartlegge detaljene i noen representative ganglenker.

Det er viktig å legge til rette for gange og sykkel, men for noen er det nødvendig å kunne benytte bil. Det er derfor nødvendig at det er tilstrekkelig med parkeringsplasser.

I **BYGG FOR ALLE Temaveiledning Universell utforming av byggverk og uteområder**⁶ gis det konkrete anbefalinger om avstand når det gjelder parkering.

5.2-1 Ytelser og anbefalinger for parkering

Anbefalte ytelser/løsning: Mindre enn 25 m fra hovedinngang.

25-50 m avstand fra hovedinngang kan fungere dersom atkomsten fra parkeringsplassen er tilnærmet horisontal.

Veilederen **Byrom – en idehåndbok**⁷ skal inspirere kommuner og andre til å utvikle nettverk av gode byrom. Innholdet i tabellen på neste side er hentet fra idehåndboka. Tabellen viser et utdrag fra statlige retningslinjer og krav som er vedtatt på kommunalt nivå, men gir i tillegg anbefalinger som kan være veiledende i utformingen av lokale byromsnettverk.

Det gis anbefalinger om tetthet mellom benker i byrom. Langs hovedgangveiene anbefales benker for hver 50 m og på andre aktuelle gangveier anbefales benker for hver 100 m.

---

6 Statens bygningstekniske etat (2004). *BYGG FOR ALLE Temaveiledning Universell utforming av byggverk og uteområder*

7 Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2016). *Byrom – en idehåndbok*

ALLE BØR HA TILGANG TIL FORSKJELLIGE TYPER BYROM INNENFOR SITT NÆROMRÅDE	
En plass eller torg	En plass eller torg innen 200 (tett bebyggelse) – 300 m (spredt bebyggelse)
Større torg	innen 800 m
En park eller grøntområde	innen 200 m (tett bebyggelse) – 300 m (spredt bebyggelse)
Større grøntområder	tilgang til et større grøntområde hvor man kan gå en tur på ca. to km maks 500 meter fra boligen
Grønne korridorer	det anbefales også å sikre grønne korridorer på 30–50 meters bredde maks 500 meter fra boligen
Grønne forbindelser	det anbefales grønne forbindelser med gatetrær eller annen grønnstruktur som en grønn vev i bystrukturen og / eller «vevisere til parker og grøntområder»
Turutgangspunkt	innen 500 m
Lekeplass	innen 50 m fra boligen områdelekeplass 150 m fra boligen større attraktiv lekeplass innen 500 m
ALLE BØR HA TILGANG TIL GANGVEIER, SYKKELVEIER OG SYKKELPARKERING	
Gangveier	sammenhengende gangveier med et nettverk av snarveier, turveier, gangveier og fortau
Gater	fortau bør ha minimumsbredde på to meter
Sykkelveier	sykkelveinett tilpasset hvert lokalområde, med et hierarki av sykkelveier fra ekspress-sykkelveier der det er aktuelt, til snarveier for sykkel
Sykkelparkering	tilgjengelig sykkelparkering i byrom og målpunkter
Holdeplass	innen 300 m
ALLE BØR HA TILGANG TIL BENKER I BYROM, FORAN BUTIKKER O.L. OG LANGS GANGVEIER	
Benker	i alle byrom og i grøntområder
Benker ved målpunktene i hverdagen	på holdeplasser, foran butikker og inngangspartier til offentlige bygg og institusjoner, kulturinstitusjoner og andre aktuelle private bygg
Benker langs gangveier	for hver 50 m langs hovedgangveiene for hver 100 m på andre aktuelle gangveier

3.2 Kommunal planstrategi, kommuneplanens samfunnsdel med arealstrategi

I kommunal planstrategi skal det avklares og konkretiseres hvilke utfordringer kommunen har knyttet til universell utforming slik at kommunen kan arbeide målrettet og planmessig for å løse utfordringene. Kommuneplanens samfunnsdel skal synliggjøre de strategiske valgene kommunen tar. Arealstrategien er en viktig kobling mellom samfunnsdelen og arealdelen av kommuneplanen og vil gjøre arealdelen bedre tilpasset kommunens behov og utfordringer. Denne publikasjonen retter seg i hovedsak mot arealplanlegging, men vi nevner likevel planstrategi og samfunnsdel for å understreke at universell utforming må forankres på alle nivåer i det kommunale planhierarkiet.

I KMDs veileder «Universell utforming i planlegging»⁸ er det utarbeidet lister med aktuelle vurderinger som kan være til refleksjon og til hjelp i drøftinger ved utarbeidelse av planstrategien og ved utarbeidelse eller rullering av samfunnsdelen. Listene gjengis her:

8 Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2021). Universell utforming i planlegging

Kommunal planstrategi

Samfunnsutviklingen – kunnskapsgrunnlaget

- Hva er de viktigste utviklingstrekkene i kommunen innen universell utforming?
- Er det behov for å kartlegge skoler, andre kommunale bygg, offentlig infrastruktur, barnetråkk, utearealer, friluftsområder, kulturminner eller kulturarenaer for å avklare status om de er universelt utformet?
- Hvordan kan kommunen bli bedre på universell utforming (skolene, uteområdene, byggene, tjenestene, virksomhetene, annen infrastruktur)?

Drøfting av eksisterende planer

- Hvordan er universell utforming fulgt opp i gjeldende kommuneplan og reguleringsplaner?
- Bør noen planer eller strategier revideres for at universell utforming skal tas bedre hånd om? Er det hensiktsmessig å se dette arbeidet i sammenheng med andre virksomheters planlegging?

Vurdering av behovet for nye planer

- Er det behov for egne planer for å prioritere enkelte områder som er særlig viktige for å oppnå et universelt utformet samfunn, for eksempel skoler, andre kommunale bygg, offentlig infrastruktur, utearealer, grønnsstruktur, friluftsområder, kulturminner, kulturarenaer osv.?

Medvirkning

- Hvordan trekke inn rådet for mennesker med nedsatt funksjonsevne, eldreråd og ungdomsråd inn i utarbeidelsen av planstrategien?

Kommuneplanens samfunnsdel

- Hvordan skal universell utforming ivaretas i kommuneplanens samfunnsdel?
- Hvordan er utviklingen i befolkningen når det gjelder flere eldre og grupper med behov for ekstra tilrettelegging?
- Hvordan skal man jobbe med universell utforming på tvers av kommunens virksomheter?
- Hvilke mål skal kommunen sette seg og hvilke tiltak må kommunen iverksette for å bidra til et mer universelt utformet og inkluderende samfunn? (særlig barn og unge, folkehelse, eldre, integrering og inkludering).
- Hvilke arealmessige konsekvenser vil dette føre til?
- Er kommunens bygg og anlegg universelt utformet? (barne- og ungdomskoler, parker, publikumsområder, fortau, stier og kulturarenaer).
- Er det spesielt behov for strakstiltak i noen områder?
- Hvordan følges dette opp i handlingsdelen og økonomiplanen?

Noen flere eksempler på tema det kan være relevant å vurdere i forbindelse med planstrategien og samfunnsdelen er:

- Hvilke føringer i regionale planer skal videreføres i kommunens planarbeid?
- Hva er kommunens utfordringer framover som er relevant når det gjelder universell utforming? Hvordan kan kommunen gjennom planlegging bidra til å løse utfordringene?
- Er det behov for å arbeide målrettet for å få flere eksisterende arbeids- og publikumsbygg, kulturarenaer og offentlig infrastruktur universelt utformet?
- Er det behov for flere omsorgsboliger eller sykehjemsplasser?
- Har kommunen tilstrekkelig med tilgjengelige boenheter til den økende andelen eldre?
- Har kommunen oversikt over om og eventuelt hvilke friluftsområder som kan benyttes av mennesker med funksjonsnedsettelse? Er det behov for bedre informasjon til publikum om hvor disse områdene eventuelt er? Dersom tettsteder eller friluftsområder skal kartlegges med hensyn til universell utforming – vil kommunen vurdere å benytte Kartverkets kartleggingsmetode⁹?
- Bør det gis føringer om hvordan universell utforming skal vurderes og ivaretas i planlegging, nybygging og rehabilitering av bygninger, anlegg og uterom inkludert gang-, sykkel- og kollektivløsninger samt ved utvikling av tettsteder og friluftsområder?
- Har kommunen tilstrekkelig kompetanse om hvilket handlingsrom de har innen planlegging for å møte sine utfordringer knyttet til universell utforming?
- Gjennom likestillings- og diskrimineringsloven har alle virksomheter rettet mot allmennheten plikt til universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjoner. Offentlige virksomheter har også en aktivitetsplikt når det gjelder universell utforming og skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innen virksomheten. Hva vil kommunen prioritere for å oppfylle sin aktivitetsplikt?

3.3 Planbestemmelser og byggt teknisk forskrift (TEK)

Hjemmel og byggt teknisk forskrift (TEK)

I kommuneplanens arealdel og i reguleringsplaner er det gjennom bestemmelser mulig å forankre ambisjoner og mål for universell utforming på en annen måte enn i en strategi eller i en temaplan som ikke har samme legitimitet og juridisk virkning. Samtidig gir arealplanprosessene stort rom for helhetlig tilnærming og å se ulike hensyn i sammenheng.

Plan- og bygningslovens § 11-7 gir hjemmel for bestemmelser i kommuneplanens arealdel. Plan- og bygningsloven § 12-7 hjemler hva det kan gis bestemmelser om i reguleringsplan. Byggt teknisk forskrift sikrer kun minstekrav. I plan er det et handlingsrom utover forskriftene for noen tema. Dette er et uutnyttet potensial i kommunal planlegging. Planleggere må kjenne til kravene i TEK for å kunne benytte handlingsrommet.

Planbestemmelser kan ikke være i strid med TEK17 eller annet nasjonalt regelverk¹⁰. Minimumskrav til utførelse i TEK gjelder uavhengig av plankart og planbestemmelser og uten at det stilles eksplisitte

---

9 Kartverket (2024). *Kartlegging av tilgjengelegheit og universell utforming i tettstader og friluftsområde*.

10 Kommunal- og distriktsdepartementet (2022). *Reguleringsplan*

krav i plan. I praksis betyr dette at plankart og planbestemmelser må utformes slik at nye bygg og anlegg kan oppfylle krav i TEK. Planbestemmelser som lempes på krav i TEK vil være ugyldige. Minimumskravene i TEK gjelder for nye bygg og anlegg samt for arbeider i eksisterende bygg og anlegg som er omfattet av byggesaksbestemmelsene (pbl § 20-1). I veilederen til kommuneplanens arealdel står det følgende: «Bestemmelsene til kommuneplanen bør ikke gjenta innholdet i reglene i byggesaksdelen»¹¹. I veilederen Reguleringsplan er ordlyden: «Hovedregelen er at det ikke skal henvises til annet lovverk i reguleringsbestemmelsene. Annet lovverk gjelder uavhengig av reguleringsplanen med bestemmelser»¹². Når innhold fra TEK om gangatkomster i noen tilfeller tas inn i planbestemmelser, kan det være for å unngå at unntaksbestemmelser i TEK benyttes unødvendig.

Kunnskap om byggt teknisk forskrift (TEK) er relevant på alle plannivå. Ved utarbeidelse av planer er det nødvendig med kompetanse om hva som reguleres av TEK, hva som ikke reguleres av TEK og hva det er anledning til å stille krav om i plan. I kapittel 3.6 Innhold i TEK relevant i planlegging er det tatt inn eksempler på innhold i TEK som er spesielt relevant i plan.

Norske standarder

Norske standarder som er relevant når det gjelder universell utforming, spesifiserer detaljerte krav, stiller i de fleste tilfeller strengere krav enn TEK og er i utgangspunktet frivillig å bruke. Unntaket er når det henvises til standarder i lover, forskrifter og kontrakter.

Det finnes flere norske standarder om universell utforming; blant annet for arbeids- og publikumsbygg, for boliger og for opparbeidete uteområder. Det er ikke tillatt å stille krav om at disse norske standardene i sin helhet skal legges til grunn i plan. Byggherre (f.eks eiendomsavdelingen i en kommune) kan imidlertid prosjektere og bygge med bedre kvalitet enn minimumskravene i TEK og kan legge norske standarder til grunn i sine prosjekter.

Uteområder

I både kommuneplan og reguleringsplan er det av hensyn til universell utforming anledning til å stille strengere krav til utforming av utearealer enn kravene som stilles i byggt teknisk forskrift¹³. En støtte for avveininger mellom krav i TEK og det som kan settes som krav til utforming i reguleringsbestemmelser, finnes i Norsk Standard NS 11005:2011 «Universell utforming av opparbeidete uteområder». Standarden omfatter utforming av flere typer uteområder enn de som beskrives i TEK. Det er imidlertid som tidligere nevnt ikke anledning til å henvise til Norsk Standard i planbestemmelser, så eventuelle krav til utforming må presiseres i bestemmelsene. Dette vil sikre informasjon til befolkningen om hvilke krav som stilles til utforming, forutsigbarhet for utbygger og kvalitet i utførelsen.

Opparbeidet uteareal for allmennheten, for boligbygning med krav om heis samt for arbeids- og publikumsbygg skal være universelt utformet i henhold til TEK ([tek17/8/8-2](#)). TEK stiller konkrete minimumskrav til utforming av gangatkomster, inngangspartier, trapper, ramper, avfallssystem, uteoppholdsareal, sikkerhet, kvalitet og egnethet. Se nærmere omtale i kapittel 3.7. I planlegging er det sentralt å velge egnede uteoppholdsarealer med hensyn til blant annet plassering, gangatkomst, lydforhold og naturkvaliteter.

For boliger, skoler, barnehager og andre bygninger der det etter kommunens skjønn er nødvendig å avsette et minste uteoppholdsareal, bør det i planbestemmelsene angis minste uteoppholdsareal inklusiv lekeareal ([tek17/5/5-6](#)).

---

11 Kommunal- og distriktsdepartementet (2022). *Kommuneplanens arealdel*

12 Kommunal- og distriktsdepartementet (2022). *Reguleringsplan*

13 Kommunal- og distriktsdepartementet (2022). *Kommuneplanens arealdel*

I vårt arbeid med veilederen «Universell utforming av uteområder. Krav og anbefalinger», ble det avklart at TEK gjelder for alt opparbeidet uteareal med unntak av kjøreveier uten funksjon som gangatkomst¹⁴. Om kravene i TEK faktisk kommer til anvendelse vil være avhengig av om utearealene kommer inn under definisjonene i TEK.

I plan kan det gjennom bestemmelser stilles krav til uteområder som fanger opp større sammenhenger og som går lenger enn minimumskravene i byggteknisk forskrift når det gjelder universell utforming. Plan kan på denne måten bidra til at graden av universell utforming økes.

Eksempler på hva det kan være relevant med planbestemmelser om i uteområder:

- differensierte krav til ulike uteområder som byrom, rekreasjonsområder og friluftsområder (kommuneplanens arealdel)
- bestemmelser om utforming av gangforbindelser som ikke reguleres av TEK, for eksempel gangforbindelser til nærliggende områder og turveier (reguleringsplan)
- bestemmelser om stigningsforhold på gangatkomster der det er et mål å unngå at unntaksbestemmelsene i TEK gjøres gjeldende (reguleringsplan)

Arbeids- og publikumsbygg

Arbeids- og publikumsbygg skal være universelt utformet i henhold til kravene i byggteknisk forskrift. Tekniske løsninger i det enkelte bygg er regulert i byggteknisk forskrift (TEK)¹⁵. I plan kan det ikke gis bestemmelser om tekniske løsninger i det enkelte bygg.

Tilgjengelige boenheter

For boliger ivaretas prinsippet om universell utforming gjennom krav til tilgjengelighet (pbl §1).

Hva kravet om tilgjengelig boenhet innebærer, går frem av TEK17 § 12-2. Krav om tilgjengelig boenhet, veiledning til første ledd.

I kommuneplanens arealdel og i reguleringsplaner kan det gis bestemmelser om hvor stor andel av nye boenheter som skal ha hovedfunksjonene på inngangsplanet¹⁶ og gangatkomst som tilfredsstiller kravene i TEK § 8-5. Slike plankrav vil medføre at boligene må tilfredsstille kravene til tilgjengelig boenhet. Dette ble presisert av Miljøverndepartementet allerede i 2010¹⁷.

Her er våre betraktninger:

- De fleste boliger i dag er ikke tilgjengelige boenheter. I kommuner hvor andelen eldre øker, vil behovet for tilgjengelige boenheter øke.
- Kommuneplanens arealdel: Småhusbebyggelse. I kommuneplanen kan det oppgis i prosent minimum hvor mange boenheter som skal ha alle hovedfunksjonene på inngangsplanet, men erfaringsvis kan dette være vanskelig å håndheve. Å oppgi en prosentandel kan også føre til misforståelser. Bestemmelsen vil uansett ikke overstyre minimumskrav i TEK. Det kan imidlertid gis bestemmelser om at det i detaljregulering skal angis hvilke spesifikke tomter som skal ha alle hovedfunksjoner på inngangsplanet.
- Reguleringsplan: Småhusbebyggelse. I reguleringsplan kan det fastsettes hvilke tomter som

---

14 Universell Utforming AS (2019). *Universell utforming av uteområder. Krav og anbefalinger*

15 Kommunal- og distriktsdepartementet (2022). *Reguleringsplan*

16 Kommunal- og distriktsdepartementet (2022). *Reguleringsplan*

17 Miljøverndepartementet (2010). *Adgangen til å stille krav om universell utforming i reguleringsplan*

skal ha boliger med alle hovedfunksjoner på inngangsplanet og gangatkomst iht. TEK § 8-5 og som dermed skal oppfylle TEKs krav til tilgjengelig boenhet. Vurderingen bør baseres på en konkret vurdering av blant annet terreng- og atkomstforhold. I reguleringsplaner uten slike bestemmelser, er det TEK som setter rammene for når det skal etableres tilgjengelige boenheter.

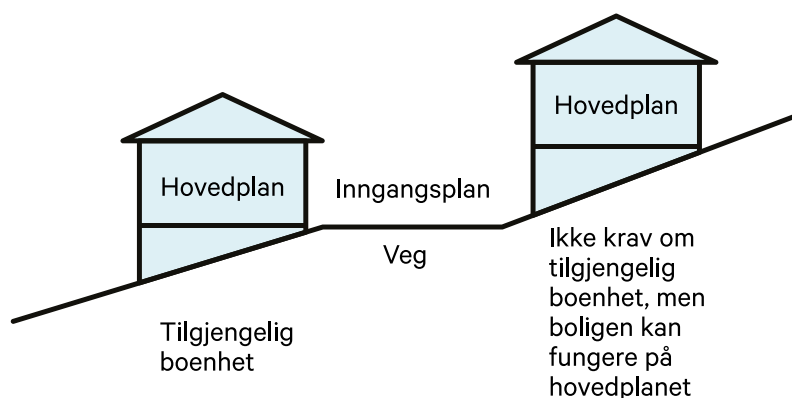
- I sentrale strøk bygges det i dag hovedsakelig boligbygg med krav om heis. I slike bygg skal leilighetene iht. TEK innfri kravet til tilgjengelig boenhet, med unntak for en viss andel mindre leiligheter slik TEK åpner for. Andelen tilgjengelige boenheter kan påvirkes ved at det stilles krav til leilighetsstørrelse.
- Leilighetsbygg i tre etasjer med inngang på det midtre planet, har ikke krav om heis i henhold til TEK. Bare boenhetene på inngangsplanet må tilfredsstillende kravene til tilgjengelig boenhet. Dersom kommunen har eller vil få behov for flere tilgjengelige boenheter, er det i plan anledning til å stille krav om at det ikke tillates leilighetsbygg i tre etasjer med inngang på det midtre planet.

Boligbygging i hellende eller bratt terreng

I hellende eller bratt terreng kreves god planlegging for å få etablert småhusbebyggelse med tilgjengelige boenheter. Valg av hustype og plassering av parkeringsplass/garasje er avgjørende. Med bevisst plassering og høydesetting av vei, garasje og inngangsplan, kan det oppnås tilfredsstillende gangatkomster til småhusbebyggelse. Det må imidlertid gjøres konkrete vurderinger for å avklare hvilke tomter som kan få tilgjengelige boenheter uten at terrenginngrepene blir for store og skjemmende.

I områder med småhusbebyggelse i hellende terreng kan det velges ensidig eller tosidig utbygging langs atkomstveien.

- Ensiktig utbygging langs atkomstveien legger til rette for en stor andel tilgjengelige boliger med gangatkomst i tråd med TEK og alle hovedfunksjoner på inngangsplanet.
- Tosidig utbygging langs atkomstveien legger til rette for at boligene på nedsiden av vegen kan utformes i tråd med kravene til tilgjengelige boenheter. For boligen med sokkeletasje på oversiden av vegen, vil det ikke være naturlig å legge hovedfunksjonene på inngangsplanet. Det kan likevel stilles krav om et hovedplan hvor alle hovedfunksjonene er samlet. Da kan det ved behov etableres trinnfri atkomst til hovedplanet (trappeheis, heis, alternativ gangatkomst). Ettersom hovedfunksjonene ikke ligger på inngangsplanet, vil imidlertid ikke kravene til tilgjengelig boenhet gjelde. Se illustrasjon nedenfor.

«Boliger i hellende terreng».

Se nærmere omtale av boliger i bratt terreng i Sintefs veileder «Boligbygging i bratt terreng»¹⁸. I veilederen vises blant annet eksempler på hvordan plassering av atkomstvei påvirker hvilke boenheter som må tilfredsstillere kravene til tilgjengelig boenhet. Planlegging av småhusområder, Tomt og bebyggelse, Byggforskserien 312.019 har også relevant innhold.

Tilgjengelige boenheter er ikke alltid tilstrekkelig

En tilgjengelig boenhet bygget iht. TEK har ikke tilstrekkelig funksjonalitet og størrelse i alle sammenhenger.

- Når det er behov for ledsager ved bruk av rullestol eller ved bruk av en større elektrisk rullestol, vil ikke dimensjoneringsgrunnlaget i TEK være tilstrekkelig.
- Tilgjengelig boenhet i TEK har ikke tilstrekkelig areal til vaskemaskin på badet uten at snuarealet for rullestol reduseres.

Dimensjoneringsgrunnlaget i TEK omtales i kapittel 3.6.3.

Husbanken bruker begrepet «livsløpsboliger» om boliger de kan gi lån til. Livsløpsboliger skal oppfylle kravene til tilgjengelig boenhet i den til enhver tid gjeldende byggt teknisk forskrift. I tillegg stilles spesifikke krav til utforming av boenhetene for blant annet størrelse på soverom, innvendig bod og plass til vaskemaskin på bad eller vaskerom¹⁹.

I plan kan det stilles krav om livsløpsboliger²⁰. Det anbefales at det i planbeskrivelsen henvises til Husbankens tilleggskrav slik at det er entydig hva som ligger i krav til utforming.

Plassering av byggverk

Bestemmelsen i byggt teknisk forskrift om plassering av byggverk (§ 8-10) ble opphevet 1. juli 2021 fordi plassering av byggverk er regulert gjennom plan- og bygningsloven. På Direktoratet for byggkvalitet sine nettsider står det følgende:

«Det at § 8-10 fjernes fra TEK17 endrer ikke på plassering av byggverkene er et sentralt prinsipp i alt reguleringsarbeid. Rent praktisk betyr endringen at kommunene får tydeliggjort sin mulighet til å fastsette bestemmelser for plassering av bygninger i kommunens reguleringsplaner, ut fra blant annet lokale lys- og lydforhold.»

Den opphevede bestemmelsen hadde relevant innhold knyttet til universell utforming og omtalte blant annet god terrengmessig tilpasning, tilgjengelighet og brukbarhet, lys- og solforhold samt lyd- og vibrasjonsforhold. Selv om paragrafen er opphevet, kan ordlyden være til inspirasjon i planarbeid. Se den opphevede paragrafens innhold på Direktoratet for byggkvalitet sine nettsider²¹.

---

18 Sintef (2016), Boligbygging i bratt terreng. *En veileder*

19 Husbanken (2023). *Lån til å bygge livsløpsbolig*

20 Kommunal- og distriktsdepartementet (2022). *Kommuneplanens arealdel*

21 Direktoratet for byggkvalitet, *Byggt teknisk forskrift (TEK17) med veiledning, § 8- 10. Plassering av byggverk – opphevet.* <https://www.dibk.no/globalassets/endringshistorikk/byggt teknisk-forskrift/-8-10.-plassering-av-byggverk-01.10.2030.06.21.pdf>

3.4 Kommuneplanens arealdel

Se kapittel 3.3 Planbestemmelser og byggteknisk forskrift med felles innhold for kommuneplanens arealdel og reguleringsplan.

3.4.1 Aktuelle vurderinger

I KMDs veileder «Universell utforming i planlegging»²² er det utarbeidet en liste med aktuelle vurderinger som kan være til refleksjon og til hjelp i drøftinger ved utarbeidelse av arealdelen. Listen gjengis her:

- Hvordan skal samfunnsdelens og arealstrategiens føringer for universell utforming opp i arealdelen?
- Er gjeldende bestemmelser i arealdelen hensiktsmessig for å ivareta hensynet til universell utforming?
- Ønsker kommunen for eksempel å styre plassering og utforming av viktige fellesfunksjoner som lekeplasser, parker og/eller parkeringsplasser for å oppnå at disse blir universelt utformet og tilgjengelig for alle?
- Er det hensiktsmessig med en bestemmelse om utbyggingsavtaler i kommuneplanens arealdel, for å sikre at universell utforming blir ivaretatt i reguleringsplaner?

Flere eksempler på hva det kan være relevant å vurdere i forbindelse med arealdelen kan være:

- Bør det stilles krav om en mobilitetsanalyse som dokumenterer fremkommelighet og universell utforming i et område? Analysen kan vise at det mangler kopling til viktige funksjoner som buss, skole, dagligvare og andre sentrumsfunksjoner m.m. Da kan det i forbindelse med nye tiltak stilles krav om å utvide planavgrensningen med mål om å øke graden av universell utforming.
- Bør det etableres føringer som sikrer at gangforbindelser og snarveger planmessig blir sikret og ikke bygget ned?
- Skal det utarbeides normer for opparbeidelse av utearealer og lekearealer med hensyn til størrelse, beliggenhet/avstand, sol og lys, kvalitet mv?
- Hvilke krav skal stilles til parkering og utforming av parkeringsplasser for forflytningshemmede?
- Er det behov for å øke andelen tilgjengelige boenheter utover minimumskravene i TEK?
- Skal det gis føringer for utbyggingsområder i hellende terreng slik at det også der kan bygges tilgjengelige boenheter der det er terrengmessige forutsetninger for det? Terrenget gir føringer for bebyggelsesstruktur, bygningstype, atkomstforhold og opparbeidet uteareal. For småhusbebyggelse vil terrengforholdene påvirke hvor stor andel av de nye boenhetene som kan tilfredsstille kravene til tilgjengelige boenheter. Når nye boligområder vurderes i kommuneplanens arealdel, bør vurdering av terrengforholdene være et sentralt tema og vurderes opp imot behovet for tilgjengelige boenheter. Planlagt utbygging bør bygge på en

---

22 Universell utforming i planlegging, Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2021)

landskapsanalyse hvor kriterier for universell utforming og mulighet for tilgjengelige boliger innarbeides.

- Bør det gis føringer om at det skal vurderes om uavhengig kontroll av universell utforming etter SAK10 § 14-3 skal gjennomføres i byggesaker? (Se nærmere omtale i kapittel 4.3.)

Listen er ikke uttømmende og kan suppleres med flere eksempler.

3.4.2 Kommuneplanbestemmelser – relevante tema

Kommunen kan legge føringer for hvordan tema skal behandles i reguleringsplaner og byggesaker gjennom å stille tydelige krav til universell utforming i kommuneplanens arealdel. Gode bestemmelser i kommuneplanens arealdel som ivaretar hensynet til universell utforming, kan forenkle reguleringsplanprosessene. Uten hjemmel i kommuneplanens arealdel, kan det i reguleringsplan være krevende å stille krav utover minimumskrav.

Nedenfor nevnes eksempler på tema det kan gis bestemmelser om som er relevant når det gjelder universell utforming. Listen er ikke uttømmende.

- **Plassering av tiltak/funksjoner/bebyggelse.** Bevisst plassering av funksjoner som legger til rette for korte avstander. Krav til lokalisering og utforming av boliger som skal bygges eller tilpasses eldre, mennesker med ulike typer funksjonsnedsettelse og andre grupper med særlige behov. Hvilke arealer egner seg til boliger?
- **Planavgrensning.** Bestemmelse om utvidelse av planavgrensningen der det er hensiktsmessig. Dersom planavgrensningen i reguleringsplaner utvides ved at tilgrensende arealer innlemmes, kan graden av universell utforming øke.
- **Tilgjengelige boenheter.** Det kan gis bestemmelser om at det i detaljregulering skal angis hvilke spesifikke tomter som skal ha alle hovedfunksjoner på inngangsplanet og trinnfri gangatkomst som oppfyller krav i TEK. Bestemmelsen er mest relevant for småhusbebyggelse. Det kan også gis bestemmelser om at kommunen ikke tillater oppføring av nye leilighetskompleks i tre etasjer med inngangsplan på det midtre planet. Se nærmere omtale av tilgjengelige boenheter i kapittel 3.3 Planbestemmelser og byggteknisk forskrift.
- **Utearealer**
  - **Gangforbindelser.** Uteområder i sentrumsområder (gater, plasser og lignende) utformes slik at de kan brukes på like vilkår av alle. Sentrale gangforbindelser planlegges uten trapper og med tilfredsstillende stigningsforhold.
  - **Uteoppholdsareal.** Bestemmelser om størrelse og kvalitet på uteoppholdsarealer. Planlegg for sammenheng i gang- og sykkelveger og turstinnett.
  - **Parkering inkludert parkering for forflytningshemmede.** Antall parkeringsplasser – både ordinære og for forflytningshemmede. Størrelse, plassering og maksimal helning på parkering for forflytningshemmede angis.
  - **Rekkefølgebestemmelser** som sikrer at uteområdene opparbeides før brukstillatelse gis.
- **Utbyggingsavtaler** kan omhandle universell utforming dersom det i kommuneplanens arealdel gis bestemmelser om universell utforming i reguleringsplaner, jf. plan - og bygningslovens § 12-7 nr. 4. Utbyggingsavtaler kan blant annet bidra til at arealer som grenser til nye byggeprosjekter oppgraderes i forbindelse med gjennomføring av reguleringsplanen, og kan på den måten bidra til en gradvis oppgradering av eksisterende anlegg og øke grad av universell utforming.

- **Redegjørelse om universell utforming i reguleringsplaner og byggesaker.** Det kan gis bestemmelser om at det i reguleringsplan og byggesak skal avklares og redegjøres for hvordan universell utforming er ivaretatt. Redegjørelser bevisstgjør både forslagsstiller/tiltakshaver og planmyndighet/byggesak om hvordan universell utforming er ivaretatt i plansaken/byggesaken.

Tema i en redegjørelse i plansak/byggesak kan for eksempel være:

- arealbruk og plassering av funksjoner
- helhetsgrep (atkomst, parkering, planløsning)
- likeverdige atkomstforhold (universelt utformede gangforbindelser internt i planområdet og gangforbindelser med akseptable stigningsforhold til viktige målpunkt utenfor planområdet)
- orientering og veifinning
- lydforhold

I byggesak bør det i tillegg redegjøres for belysning, materialbruk og plantebruk.

- **Bindende illustrasjonsplaner** i reguleringsplan og byggesak
- **Uavhengig kontroll** av universell utforming. Det skal vurderes om det skal gjennomføres uavhengig kontroll av universell utforming i byggesaker der dette er relevant.

3.4.3 Kommuneplanbestemmelse – eksempel

Eksempel på bestemmelse som er vanskelig å håndheve (a) og som er ugyldig (b)

Tilgjengelige boenheter

a) Minst 50 prosent av alle nye boenheter skal være tilgjengelige, ved at alle hovedfunksjoner skal ligge på inngangsplan. Med hovedfunksjoner menes stue, kjøkken, soverom og bad.

b) Antallet boliger med krav om tilgjengelighet bør avrundes nedover. Det betyr at for etablering av en boenhet kreves ikke tilgjengelighet. For to og tre boenheter kreves at minst en boenhet gjøres tilgjengelig, osv.

Kommentar:

Bestemmelse a) Bestemmelsen kan være vanskelig å håndheve, og den kan bidra til forvirring fordi den ikke overstyrer minimumskrav i TEK.

Bestemmelse b) lempet på kravene i TEK og er derfor ugyldig. Dersom utbygger velger å ha alle hovedfunksjoner på inngangsplanet og terrenget tilsier at gangatkomsten kan utformes i tråd med krav i TEK, skal boenheten tilfredsstillende tilgjengelig boenhet i TEK.

3.5 Reguleringsplaner

Se kapittel 3.3 Planbestemmelser og byggteknisk forskrift med felles innhold for kommuneplanens arealdel og reguleringsplan.

3.5.1 Aktuelle vurderinger – oppstart og planforslag

I KMDs veileder «Universell utforming i planlegging»²³ er det utarbeidet en liste med aktuelle vurderinger som kan være til refleksjon og til hjelp i drøftinger ved utarbeidelse og behandling av reguleringsplaner. Listen gjengis her:

- Hvilke bestemmelser, rekkefølgekrav og retningslinjer finnes i kommunens overordnede planer (samfunnsdel, arealdel og evt kommunedelplan) for det aktuelle området?
- Hvordan skal disse følges opp i reguleringsplanen og i planprosessen, blant annet i opplegg for medvirkning?

Nedenfor gis innspill om flere vurderinger som kan bidra til at det utarbeides reguleringsplaner som ivaretar prinsippene om universell utforming og som legger til rette for at kravene til universell utforming i byggteknisk forskrift kan oppfylles i de enkelte byggprosjektene. Innspillene er sortert under Oppstart av reguleringsplanarbeid og Planforslag. Oversikten er ikke uttømmende.

Oppstart av reguleringsplanarbeid:

- Hvilke kommunale føringer for planområdet skal følges?
- Foreslås en hensiktsmessig plassering av funksjoner? Tilfeldig plassering av funksjoner bør unngås. Legger plasseringen til rette for korte avstander til daglige gjøremål, gode atkomstforhold, god orienterbarhet, enkel tilgang og kort vei til grønnstruktur, sosiale møteplasser og friluftsområder for funksjoner dette er relevant for, nærhet til kollektivtransport og parkering?
- Hvor er de sentrale gangforbindelsene? Kartlegg stigningsforhold. Sikre at det er gode gangveiforbindelser til nærmiljøet. Trinnfrie gangforbindelser med akseptable stigningsforhold bør tilstrebes.
- Boligområder
  - Velg vegsystem, bebyggelsesmønster og hustyper etter terreng. Vegsystemet kan være avgjørende for om det ligger til rette for at småhusbebyggelse kan utformes som tilgjengelige boenheter.
  - Dersom kommunen har behov for flere tilgjengelige boenheter, bør det stilles krav om en viss andel tilgjengelige boenheter der det skal bygges boliger? Faglige vurderinger må balansere krav til universell utforming og behov for tilgjengelige boliger opp imot skjjemmende terrenginngrep. Det kan stilles krav om variasjon i bolig- og leilighetstyper.
  - Still krav om utarbeidelse av landskapsanalyse og tomteanalyse som skal ligge til grunn for planforslaget. Analysen skal omfatte både planområdet og nærområdet. Naturgitte forutsetninger som terrengforhold må tas hensyn til. Avklar tidlig i prosessen hvilke arealer som er best egnet til uteoppholdsarealer. Solforhold, gode lydforhold, eksisterende

---

23 Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2021). Universell utforming i planlegging

vegetasjon og andre naturelementer kan bidra til uteoppholdsarealer med gode kvaliteter. Bygninger plasseres slik at uteoppholdsarealene får gode solforhold og utformes slik at det blir tilfredsstillende dagslysforhold, utsyn og skjerming for innsyn og kan tilfredsstillende krav til stigningsforhold i gangatkomst.

- Det skal være universelt utformede gangforbindelser internt i planområdet og det bør være gode gangforbindelser med akseptable stigningsforhold gjennom området og til viktige målpunkt utenfor området.
- Hvis det er eksisterende bebyggelse med publikumsfunksjoner i planområdet – forsøk å oppnå trinnfrie inngangspartier der dette mangler. Dette kan eventuelt skje i et samarbeid mellom flere parter.

Planforslag

Regionale og kommunale føringer

- Er kommunale føringer for planområdet fulgt?

Lokalisering og utforming

- Har funksjoner en hensiktsmessig plassering?
- Er planforslaget basert på landskapsanalyse og tomteanalyse? Omfatter analysen både planområdet og nærområdet?
- Er bebyggelsen tilpasset terrenget? Unngås skjemmende fyllinger og skjæringer?
- Er de best egnete arealene valgt til uteoppholdsarealer? Har uteoppholdsarealet god kvalitet med tanke på sol, klima, støy og tilfredsstillende krav til universell utforming i TEK?
- Er vegsystem, bebyggelsesmønster, bygninger, uteoppholdsarealer, atkomster og parkering plassert slik at krav til universell utforming ivaretas? Hvis kommunen har behov for flere tilgjengelige boenheter i småhusområder– oppnås dette i planen?
- Tilfredsstillende gangatkomst til hovedinngangsdør, til uteoppholdsareal, til avfallshåndtering og til utvendig bod krav til gangatkomst i TEK?
- Har inngangspartiene en plassering slik at de blir synlige og er det mulig med et tilstrekkelig stort horisontalt areal foran inngangsdører? Kravet gjelder alle inngangsdører, også til utvendige boder.
- Er det trinnfrie inngangspartier til arbeids- og publikumsbygg samt tilgjengelige boenheter?
- Hvis det er eksisterende bebyggelse med publikumsfunksjoner i planområdet – er det forsøkt oppnådd trinnfrie inngangspartier?
- Kan uteoppholdsarealet få universell utforming, og har arealet god kvalitet mtp sol, klima, støy?
- Er det kjøreatkomst nær hovedinngang?
- Er det bestemmelser om HC-parkeringsplass ved publikumsbygg og leilighetsbygg? Viser illustrasjonsplanen at eventuell HC-parkering er plassert nær inngang?
- Er hovedgangforbindelser internt i planområdet trygge og uten nivåforskjeller?
- Er det enkelt å orientere seg i planområdet?

- Er det gode og trinnfrie gangveiforbindelser til målpunkt i nærmiljøet, f.eks. til kollektivtransport?
- Er det rekkefølgebestemmelser som sikrer at uteområdene opparbeides før byggene kan tas i bruk?
- Legger reguleringsplanen opp til sikre løsninger?
- Legger reguleringsplanen til rette for likestilt deltakelse?
- Har reguleringsplanen et tilstrekkelig detaljeringsnivå? Er plankartet/ illustrasjonsplanen høydesatt og kotert? Er stigningsforholdene vist? Stemmer høydesettingen?
- Er illustrasjonsplanen bindende?
- Dersom reguleringsbestemmelser omtaler innhold i TEK – er bestemmelsene gyldige?

Boliger

- Er de best egnede områdene reservert til felles uteoppholds- og lekearealer?
- Er det bestemmelser som sikrer en viss andel tilgjengelige boenheter der det planlegges småhusbebyggelse dersom kommunen ønsker dette?

Avfallssystem for boligbygning med krav om tilgjengelighet boenhet og for byggverk med krav om universell utforming

- Er felles avfallssystem plassert lett tilgjengelig med trinnfri atkomst og med en avstand som tilfredsstiller krav i TEK?

Samferdsel og transportsystem

- Er anlegg for gående og syklende universelt utformet og gir det sammenhengende forbindelser mellom byggeområder og rekreasjonsområder? I by- og tettstedsentra bør det opparbeides sammenhengende nett av gangveier hvor universell utforming tilstrebes og med god forbindelse til kollektivtransport, publikumsbygg og sosiale møteplasser.
- Er samferdselsanlegg og hele reisekjeden knyttet til kollektivtransport universelt utformet? Gangatkomster, holdeplasser, informasjon og parkering er sentralt.
- Statens vegvesen har utarbeidet en metodikk for å revidere planer og inspisere anlegg med hensyn til universell utforming. Verktøyet har et faggrunnlag og sjekklister som er relevant og kan være til nytte i planlegging²⁴.

Rekreasjonsområder

- Er det gangforbindelser med akseptable stigningsforhold fra boligområder til nærliggende friområder, friluftsområder og offentlige transportmidler?

Kulturminner

- I arbeidet med å tilrettelegge og tilgjengeliggjøre kulturminner og kulturmiljøer må det tas hensyn til både kulturhistoriske verdier og omgivelsene samtidig som det tas hensyn til prinsippet om universell utforming. Likestillings- og diskrimineringsloven og kulturminneloven

---

²⁴ Statens vegvesen (2019). *Verktøy for revisjon og inspeksjon. Metodikk for å revidere planer og inspisere anlegg med hensyn til universell utforming.*

er likestilt. Det vil i mange tilfeller være behov for avveining mellom mange ulike hensyn, og det vil oppstå dilemmaer. Er det mulig å gjøre hele eller deler av kulturminner og kulturmiljøer universelt utformet? Hva er viktigst å oppleve og formidle? Riksantikvarens veiledningsmaterieell kan være til inspirasjon^{25 26}.

Detaljeringsnivå

- Er detaljeringsnivået tilstrekkelig til at det er mulig å avdekke om kravene i TEK for uteområder kan oppfylles?

3.5.2 Reguleringsbestemmelser – relevante tema

Basert på plan- og bygningslovens § 12-7, omtale i veilederen Reguleringsplan og egne erfaringer, omtaler vi her tema som kan være relevant når det gjelder universell utforming og reguleringsbestemmelser. Det kan gis bestemmelser

- om bebyggelsens plassering og karakter, avstand fra friområde, strand eller veg, fargevalg, materialbruk, kvalitet på fellesarealer (pbl § 12-7 nr. 1)
- om planløsning både for bygninger, anlegg og utearealer for å sikre god kvalitet og funksjonalitet²⁷ (eks. parkering i kjeller, publikumsrettede funksjoner og forretninger plassert ut mot offentlig gate, forretninger/kontor i nederste etasje og boliger i de øverste etasjer).
- om krav til tilgjengelighet og om boligens utforming der det er hensiktsmessig for spesielle behov (pbl § 12-7 nr. 5)
  - Det kan gis planbestemmelser som sikrer tilgjengelige boenheter gjennom krav om at alle hovedfunksjoner skal ligge på inngangsplanet
  - «Bestemmelsen skal også fange opp spesielle forhold i omgivelsene som er viktig for brukerne. Dette gjelder spesielt kravet til universell utforming, men også andre særlig nevnte grupper sine behov og opplevelser av planområdet. Dette kan være spesielle krav til opparbeiding av uteareal, vegetasjon (bl.a. ut fra hensyn til allergier etc.) eller ivaretagning av eksisterende vegetasjon og terreng (bl.a. ut fra opplevelsesverdi og variasjon), noe som eksempelvis er viktig for utearealene i og i tilknytning til barnehager og skoler.»²⁸
- med funksjons- og kvalitetskrav til uteområder som for eksempel kan innebære
  - stigningsforhold, plassering av avkjørsel
  - gangforbindelser som ikke reguleres av TEK. Det må spesifiseres hvilke krav til utforming som gjelder.
  - størrelse og kvalitet på leke- og uteoppholdsareal samt offentlige byrom.
    - «Nærmere informasjon om krav til uteoppholdsarealer finnes i byggt teknisk forskrift og i H-2300 B Grad av utnyttning, beregnings- og måleregler. Se også rapporten «Byrom – en idéhåndbok, KMD 2017»²⁹

---

25 Miljøverndepartementet (2010). *Kulturminnevern og universell utforming – Et prosessverktøy /*

26 Riksantikvaren (2024). *Riksantikvarens eksempelsamling.*

27 Kommunal- og distriktsdepartementet (2022). *Reguleringsplan*

28 Kommunal – og distriktsdepartementet (2022). *Reguleringsplan*

29 Kommunal – og distriktsdepartementet (2022). *Reguleringsplan*

- bestemmelser om uteområder og gangforbindelser som ikke reguleres av TEK. Gang- og sykkelveier og turveier reguleres for eksempel ikke av TEK når de ikke kan defineres som gangatkomster i henhold til definisjonen i TEK.
- sikkerhet
- som gjør retningslinjer for støy i arealplanlegging gitt i veileder T-1442 fra Klima- og miljødepartementets retningslinjer bindende.
- om parkering (både ordinær parkering og parkering for forflytningshemmede)
- at vedlegg og illustrasjoner kan gjøres rettslig bindende. Det bør være krav om en bindende illustrasjonsplan som viser hvordan tomta skal disponeres og som tydeliggjør at krav i TEK kan oppfylles. Detaljeringsnivået må være tilstrekkelig til at feil og mangler kan avdekkes.
- rekkefølge for å sikre god kvalitet for alle brukere. Ferdigstillelse av leke- og uteoppholdsarealer i boligområder før boligene tas i bruk og ferdigstillelse av sykkel- og gangveier er eksempler
- detaljregulering for deler av et planområde
- undersøkelser med sikte på å overvåke og klargjøre virkninger for (...) tilgjengelighet for alle (...) ved gjennomføring av planen og enkelttiltak i denne (jf pbl § 12-7 nr.12)
- redegjørelse om universell utforming i reguleringsplaner og byggesaker. Det kan gis bestemmelser om at det i reguleringsplan og byggesak skal avklares og redegjøres for hvordan universell utforming er ivaretatt. En redegjørelse vil bidra til at det er enklere å forstå løsningen som legges frem. Tema det skal redegjøres for kan for eksempel være:
  - arealbruk og plassering av funksjoner
  - helhetsgrep (atkomst, planløsning)
  - likeverdige atkomstforhold
  - orientering og veifinning
  - allergivennlige planter og materialer
  - belysning
  - lydforhold

Redegjørelser om universell utforming i planer og byggesaker vil bevisstgjøre både forslagsstiller/tiltakshaver og planmyndighet/byggesak om hvordan universell utforming er ivaretatt i plansaken/byggesaken.

Det kan også gis retningslinjer om drifts- og skjøtselstiltak (eks. vintervedlikehold, prioritering når det gjelder hvilke områder som skal brøytes og strøs først.) Retningslinjene vil ikke medføre rettslige påbud eller forbud som kan rettes direkte mot private, men vil ha instruksvirkning internt i kommunen³⁰.

3.5.3 Reguleringsplanbestemmelser – eksempler

Her gis eksempler på bestemmelser som er upresise, mangelfulle eller vanskelig å håndheve.

Eksempel 1 – upresis bestemmelse

Ved søknad om tiltak skal det innsendes utomhusplan for hvert enkelt byggetrinn. Planen skal vise at utomhusareal oppfyller fastsatte krav til: størrelse, kvalitet og prinsipper for universell utforming.

Kommentar: «Fastsatte krav til prinsipper for universell utforming» er en vid formulering og kan misforstås og tolkes som at det ikke finnes faktiske krav. I opparbeidete uteområder stiller TEK konkrete krav til utforming av gangatkomster, trapper, felles avfallsløsning, uteoppholdsareal (god kvalitet med hensyn til sol- og lysforhold, støy- og annen miljøbelastning, lekearealer avskjermet mot trafikk, horisontalt felt på 1,6 m x 1,6 m med fast dekke som muliggjør deltakelse og likestilt bruk, sikring og merking av nivåforskjeller, stolper, rekkverk og lignende med synlig kontrast til omgivelsene), plass for rullestol der det anlegges sitteplasser og badeplasser som er utstyrt eller utformet slik at det er lett å komme seg ned i og opp av vannet. Se fullstendig ordlyd i TEK.

Ordlyden «fastsatte krav til prinsipper for universell utforming» bør erstattes med «fastsatte krav til universell utforming». Krav utover minimumskrav i TEK må spesifiseres.

Eksempel 2 – upresis bestemmelse

Innenfor område for o_Park1 skal det opparbeides sti med universell utforming frem til Småhusbekken.

Kommentar: Det er uklart hva en sti med universell utforming er. En vanlig oppfatning er at en sti er en enkel gangforbindelse som er tilpasset terrenget. En bestemmelse som sier at en sti skal ha universell utforming, kan gi ulike forventninger om hvordan stien skal opparbeides. TEK stiller ikke krav til utforming av stier eller til gangforbindelser som ikke kommer inn under definisjonen gangatkomst i TEK. Det burde ha vært spesifisert hvilke krav som stilles til opparbeidelse av gangforbindelsen. En tilhørende, bindende illustrasjonsplan kunne ha bidratt til å definere hvordan stien skal opparbeides.

Eksempel 3 – mangelfull bestemmelse om HC-parkering

Minimum 5 % av plassene skal imøtekomme kravene til universell utforming.

Kommentar: TEK stiller kun krav til at parkeringsplasser for forflytningshemmede skal ha plassering nær hovedinngang, være merket, skiltet og ha belysning. TEK stiller ikke krav til parkeringsplassens størrelse eller at den må være tilnærmet horisontal. Krav til utformingen burde ha vært spesifisert.

Eksempel 4 – bestemmelse som kan være vanskelig å håndheve

Minimum x % av boligene skal ha alle hovedfunksjoner på inngangsplanet.

Bestemmelsen benyttes i småhusområder. Med småhus menes eneboliger, to – til firemannsboliger, rekkehus og kjedehus. Med hovedfunksjoner menes stue, kjøkken, soverom, bad og toalett.

Kommentar: En slik bestemmelse vil kunne gi en "først til mølla"-effekt der de første boligene bygges uten hovedfunksjoner på inngangsplanet uavhengig av om resterende tomter er egnet eller ikke for å etablere tilgjengelige boenheter. Det bør i stedet avklares i reguleringsplan hvilke tomter som skal ha alle hovedfunksjoner på inngangsplanet og dermed oppfylle kravene til tilgjengelig

boenhet. Konkrete vurderinger av terreng bør ligge til grunn for vurderingen.

Det bør i tillegg stilles krav til gangatkomsten slik at unntaket i §8-5 (2) ikke kan gjøres gjeldende.

3.5.4 Eksempel på god planlegging i reguleringsfasen – Åsveien skole

Åsveien skole i Trondheim er et godt eksempel på at god planlegging har bidratt til et velfungerende resultat i et krevende terreng. Universell utforming er integrert i hovedgrepet som ble valgt i tidlig fase. Skolen fikk gangforbindelser med så gode stigningsforhold som tomte ga mulighet for. I uteområdet er det god fremkommelighet, lett å finne frem og uteområdene har god kvalitet.

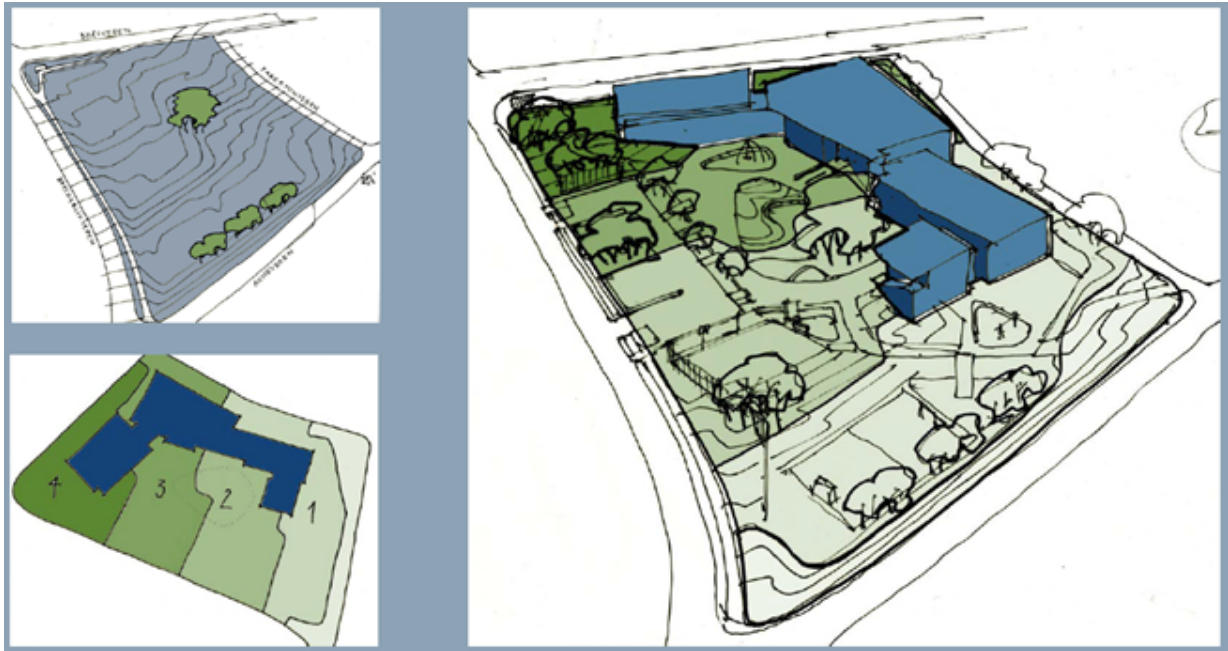
Uteareal på Åsveien skole.

Det er 17 meters høydeforskjell internt på tomte. Grunnlaget for hovedløsningen ble lagt i forbindelse med reguleringsplanarbeidet. Universell utforming var et tema tidlig i planarbeidet og var premiss for valg av hovedløsning.

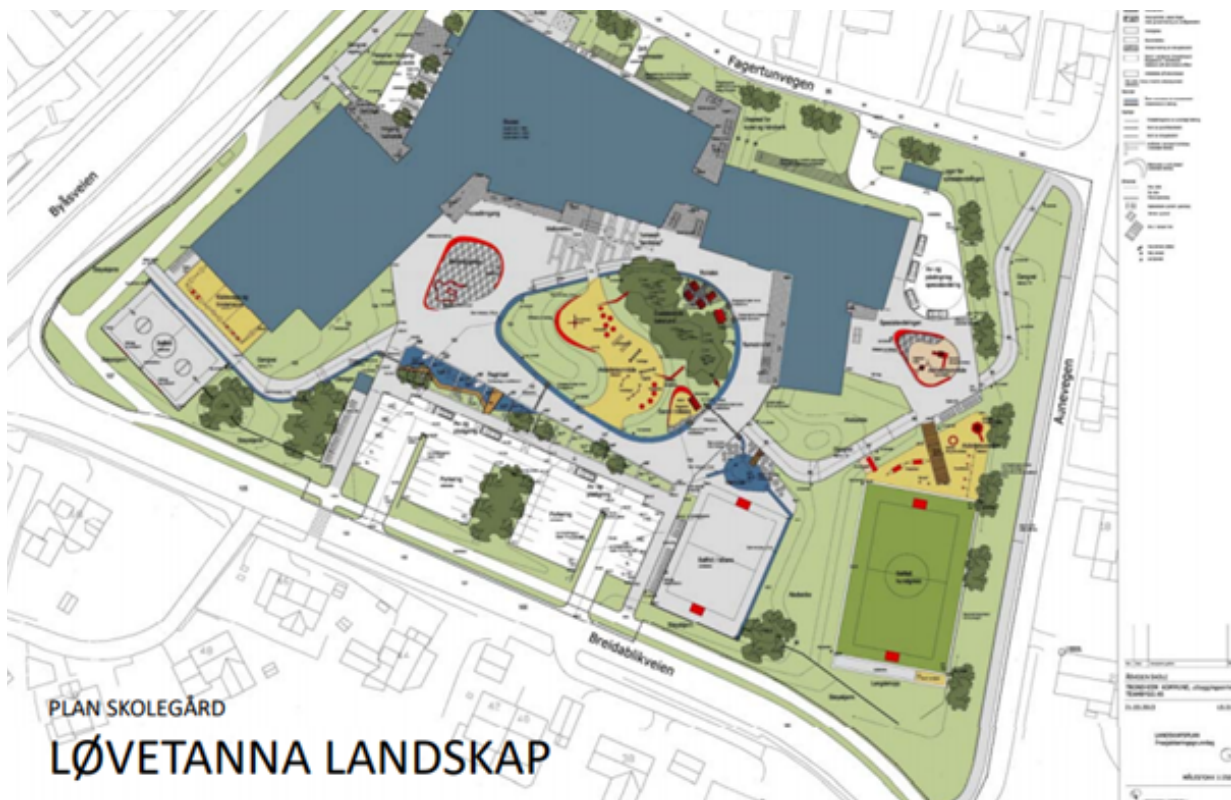
Tomta ble delt opp i ulike nivåer, bygget ble terrassert med innganger på de ulike nivåene og en diagonal gangforbindelse sikrer trinnfri atkomst til alle leke- og oppholdsarealer.

På neste side vises skisser av tomtedisponeringen i reguleringsfasen.

Skisser av tomtedistribusjon i reguleringsfasen, Eggen Arkitekter og Løvetanna landskap.

Landskapsplan som viser Åsveien skole, Løvetanna landskap.

3.6 Innhold i TEK relevant i planlegging – eksempler

3.6.1 Om byggt teknisk forskrift (TEK)

Byggt teknisk forskrift (TEK) trekker opp grensen for det minimum av egenskaper et byggverk må ha for å kunne oppføres lovlig i Norge. På nettsiden til Direktoratet for byggkvalitet er det gitt veiledning til bestemmelsene i TEK. Veiledningen i TEK forklarer forskriftens krav og gir preaksepterte ytelser som vil oppfylle kravene.

TEK gjelder for nye bygg og anlegg samt for arbeider i eksisterende bygg og anlegg som er omfattet av byggesaksbestemmelsene. Plan- og bygningsloven § 20-1 angir hva som er omfattet.

Begrepet byggverk som benyttes i TEK er et samlebegrep og omfatter konstruksjoner, anlegg og bygninger. Der begrepet byggverk er brukt gjelder kravet ikke bare for bygninger, men også for konstruksjoner og anlegg så langt det er relevant, jf. TEK17 §1-3b).

De viktigste kapitlene i TEK når det gjelder universell utforming er:

- § 1-3 Definisjoner
- § 8 Opparbeidet uteareal
- § 12 Planløsning og bygningsdeler i byggverk

For permanente og midlertidige konstruksjoner og anlegg gjelder kapittel 8 (Opparbeidet uteareal), kapittel 12 (Planløsning og bygningsdeler i byggverk), kapittel 13 (Inneklima og helse) og kapittel 14 (Energi) så langt de passer, jf. TEK17 § 1-2 (4).

I TEK17 er det en presis beskrivelse av hvilke typer bygg og uteområder som skal ha universell utforming og hvilke minimumskrav som minst skal oppfylles. Byggherre kan prosjektere og bygge med bedre kvalitet enn minimumskravene.

Det er relevant å ha kjennskap til følgende:

- I uteområder kan det i plan stilles krav til utforming som går lenger enn kravene i byggt teknisk forskrift.
- For boliger er det i plan anledning til å stille krav om at alle hovedfunksjoner skal ligge på inngangsplanet. Dette utløser at kravene til tilgjengelig boenhet skal oppfylles. Det kan ikke gis planbestemmelser om tekniske løsninger i det enkelte bygg. Dette reguleres gjennom TEK.

I dette kapitlet omtales tema i TEK som planleggere bør være spesielt oppmerksomme på. Veiledningen i TEK har ytterligere informasjon. Denne publikasjonen gir en forenklet framstilling av relevant innhold i TEK17, gjengir kun utdrag av innhold og bør derfor ikke brukes som eneste kilde. Fullstendig og oppdatert innhold i TEK med veiledning finnes på www.dibk.no.

3.6.2 Gangatkomster

I TEK defineres gangatkomst slik:

gangatkomst: gangvei fra kjørbær vei og parkering til inngangsparti til byggverk og uteoppholdsareal, og mellom disse (TEK17 § 1-3 d).

Kommentar: For boliger vil gangatkomsten være strekningen fra kjørbær vei/parkering til boligens inngangsparti.

TEK gir kun føringer for utforming av gang- og sykkelveier og turveier der de kommer inn under definisjonen over. For gangforbindelser det ikke stilles krav til i TEK, kan det gis bestemmelser i plan.

Statens vegvesen sine håndbøker gir føringer for gang- og sykkelveier.

3.6.2.1 Gangatkomst til byggverk med boenhet

Alle bygg med boenhet skal ha gangatkomst som tilfredsstillr TEKs krav til trinnfrihet, stigning, hvileplan og sikkerhet (TEK17 § 8-5). Kravene omfatter blant annet

- trinnfrihet
- stigningsforhold (maks 1:15 unntatt strekninger inntil 5,0 m som kan ha stigning maks 1:12)
- hvileplan (min 1,5 m x 1,5 m for hver 1,0 m høydeforskjell)
- sikkerhet i bruk (en utforming som forebygger fare for skade på personer (...) ved sammenstøt eller fall (§ 12-5))

Tilgjengelige boenheter skal i tillegg ha gangatkomst som tilfredsstillr krav i TEK når det gjelder

- fri bredde (minimum 1,6 m, men minimum 1,4 m på strekninger inntil 5,0 m)

Bygning med boenhet med krav om heis skal i tillegg ha gangatkomst som tilfredsstillr krav i TEK når det gjelder

- fri bredde (minimum 1,8 m, men minimum 1,4 m på strekninger inntil 5,0 m)
- tverrfall maksimum 1:50
- fast og sklisikkert dekke
- visuell og taktil avgrensing
- nødvendig belysning

Sentrale ganglinjer som går over åpne arealer på større plasser og torg som skal være universelt utformet, skal ha tydelig avgrenset gangsoner eller ledelinjer. Mønstre i gategrunnen skal ikke gi villedende retningsinformasjon (TEK 17 § 8-4).

3.6.2.2 Gangatkomst til byggverk med krav om universell utforming

Byggverk med krav om universell utforming har de samme kravene til gangatkomst som boenhet med krav om heis (TEK17 § 8-6).

Godt synlig gangatkomst til Kongsvinger ungdomsskole.

3.6.2.3 Gangatkomst til uteoppholdsareal med krav om universell utforming

Uteoppholdsareal med krav om universell utforming har de samme kravene til gangatkomst som boenhet med krav om heis og byggverk med krav om universell utforming med unntak av at det ikke er krav om belysning (TEK17 § 8-7).

Gangatkomst til et uteoppholdsareal.

3.6.2.4 Unntak for gangatkomst til bolig uten krav om heis

For boliger uten krav om heis kan det gjøres unntak fra TEKs krav til gangatkomst dersom terrenget er for bratt til at kravene til stigningsforhold kan oppfylles. For at unntaket skal gjøres gjeldende må tomta, plassering av byggverket, atkomstforhold og bygningstype vurderes (TEK17 § 8-5 (2)).

Veiledning

Ved vurdering av om terrenget er for bratt må det tas hensyn til:

1. om tomtas størrelse eller egnethet ikke gir rom for annen plassering
2. eventuelle føringer for plassering eller beskrivelser i områdets detaljplan og reguleringsplan
3. en vurdering av alternative bygningstyper og forholdet til terreng, tomt og atkomstvei.

Et notat med vurdering og nødvendige alternative tegningsgrunnlag må foreligge i prosjekteringen, jf. TEK 17 § 8-5 (2).

I TEKs veiledning påpekes det at unntak fra trinnfri gangatkomst vil være mindre aktuelt når boligområder etableres i uberørt terreng. Ved god planlegging og vurdering av hvilke bygningstyper som passer til tomta og tomtas atkomst, vil man ofte kunne oppnå trinnfri gangatkomst fra kjørbær vei og parkering.

Kommentar: Legg merke til at det bare er boliger uten krav om heis som kan få unntak fra kravene til trinnfrihet, stigningsforhold og hvileplan i gangatkomsten. Boenheter med krav om heis må oppfylle kravene til gangatkomst.

3.6.2.5 Unntak fra krav til gangatkomst til publikumsbygg og arbeidsbygg

Der terrenget er for bratt til at kravet om stigningsforhold kan oppnås, skal stigningen være maksimum 1:10 (TEK17 § 8-6 (2)).

Veiledning

Når situasjonen tilsier at et stigningsforhold på 1:15 vil kreve uforholdsmessige terrenginngrep, kan det vurderes om stigningsforhold på 1:10 kan oppnås. Det er nødvendig å legge inn hvileplan på strekningen.

Unntak (...) er mest aktuelt der gangatkomsten går over lengre strekninger i kupert terreng.

Kommentar: Med god planlegging kan nye publikumsbygg og arbeidsbygg få en plassering som gjør at gangatkomstene får tilfredsstillende stigningsforhold uten at unntaket gjøres gjeldende. Både valg av tomt, byggets plassering på tomta, plassering av parkering og gulvhøyde i inngangsplanet er avgjørende. Det bør avklares i reguleringsplanprosessen at krav til gangatkomster i TEK kan oppfylles uten at unntaksbestemmelsene gjøres gjeldende.

3.6.2.6 Unntak fra krav til gangatkomst til opparbeidete uteoppholdsareal

Dersom flere uteoppholdsarealer har samme funksjon, er det tilstrekkelig at minst ett av disse har gangatkomst som oppfyller kravene til stigning. Øvrige gangatkomster skal ha stigning maksimum 1:10 (TEK17 § 8-7 (2)).

Der terrenget er for bratt til at kravet om stigningsforhold i første ledd bokstav b kan oppnås, skal stigningen være maksimum 1:10.

Veiledning: Når situasjonen tilsier at et stigningsforhold på 1:15 vil kreve uforholdsmessige terrenginngrep, kan det vurderes om stigningsforhold på 1:10 kan oppnås. Det er nødvendig å legge inn hvileplan på strekningen.

Unntak (...) er mest aktuelt der gangatkomsten går over lengre strekninger i kupert terreng.

3.6.3 Tilgjengelige boenheter

For boliger ivaretas prinsippet om universell utforming gjennom krav til tilgjengelighet (pbl § 1- 1).

For å oppnå en reell økning i antall tilgjengelige boenheter stilles det krav om tilgjengelighet for noen typer bygninger med boenhet (TEK17 § 12-2, veiledning). Hvilke krav som gjelder for en tilgjengelig boenhet går frem av veiledningen til TEK17 § 12 - 2 (1).

I innledningen til kapittel 12 Planløsning og bygningsdeler i byggverk, er begrepet «tilgjengelig» for klart slik:

«Uttrykket tilgjengelig brukes om et kvalitetsnivå der ikke alle kravene til universell utforming gjelder. En person som bruker manuell rullestol, eller elektrisk rullestol for kombinert inne- og utebruk, er utgangspunkt for dimensjoneringsgrunnlaget. I tillegg gjelder noen krav til orientering. Begrepet tilgjengelig brukes i forbindelse med krav til enkelte boligbygninger».

Under overskriften «Begreper brukt i kapittel 12» står i tillegg følgende:

Dimensjoneringsgrunnlaget er person med full førighet i overkroppen i manuell rullestol.»

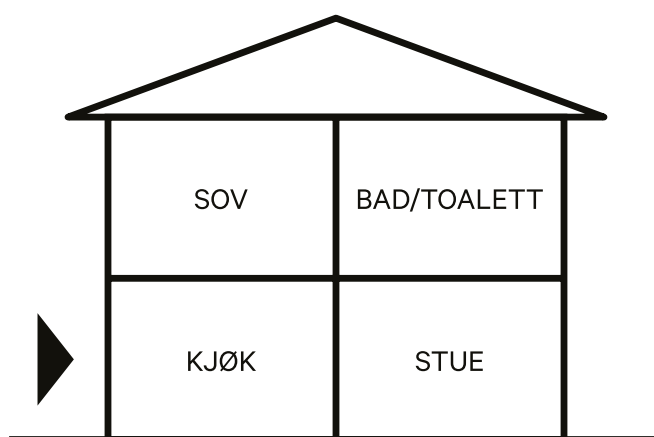
Det er ulike krav til boligbygninger med og uten heis:

- **Boligbygning med heis** (jf. TEK17 § 12 - 2 (1))
  - Alle hovedfunksjoner skal være på boenhetens inngangsplan. Krav til tilgjengelig boenhet skal tilfredsstilles. Det er unntak for en andel av boenheter under 50 m² og for studentboliger, jf. TEK17 § 12-2 (2) og § 1-2(6). Kravet gjelder uavhengig av terreng.
- **Boliger uten krav om heis** (jf. TEK17 § 12 - 2 (3))
  - Når alle hovedfunksjonene er på inngangsplanet, skal boligen tilfredsstille kravene til tilgjengelig boenhet på inngangsplanet. Hvis en av hovedfunksjonene mangler på inngangsplanet eller hvis gangatkomsten oppfyller vilkåret for unntak i § 8-5 (for bratt stigning), faller kravet om tilgjengelig boenhet bort.

Illustrasjoner som tydeliggjør når TEK stiller krav om tilgjengelige boenheter:

Bolig med alle hovedfunksjoner på bygningens inngangsplan og gangatkomst i tråd med TEK utløser krav om tilgjengelig boenhet.

Bolig uten alle hovedfunksjoner på bygningens inngangsplan må ikke tilfredsstillere krav om tilgjengelig boenhet. Tilsvarende gjelder dersom gangatkomsten oppfyller krav til unntak for bratt terreng, uavhengig av om alle hovedfunksjoner er på bygningens inngangsplan.

3.6.4 Heis i bygg med boenhet

Det er krav om heis i bygning i tre etasjer eller flere med boenhet når atkomst fra inngangsparti til boenhet går over to etasjer (TEK17 § 12 - 3 (2)).

Boligbygning i tre etasjer som har inngangsparti på det midtre planet, må ikke ha heis i henhold til krav i TEK. Bare boenheten på inngangsplanet vil måtte tilfredsstillere krav til tilgjengelig boenhet i TEK. Se TEK § 12- 3 figur 1b).

Kommentar: Å tillate boligbygg i tre etasjer uten heis, kan være uheldig for kommuner som på lengre sikt vil få behov for flere tilgjengelige boliger.

3.6.5 Inngangsparti

Inngangspartier skal være godt synlige, sentralt plasserte og oversiktlige i forhold til atkomst. Inngangspartiet skal være sikkert og enkelt å bruke (...) TEK17 § 12-4 (1).

Bygninger med krav om tilgjengelig boenhet og byggverk med krav om universell utforming skal ha trinnfrie inngangspartier og horisontalt felt utenfor hovedinngangsdør på minimum 1,5 x 1,5 m. Feltet regnes som horisontalt når fallet er mindre enn 1:50 (TEK17 § 12-4 (2) c og d).

3.6.6 Opparbeidete utearealer

Opparbeidete utearealer skal minst tilfredsstillende minimumskrav i TEK.

Krav til uteoppholdsareal

Uteoppholdsareal skal etter sin funksjon være egnet for rekreasjon, lek og aktiviteter for ulike aldersgrupper (TEK17 § 8-3 (1)). I TEKs veiledning står følgende:

Grunnlaget for utforming av utearealer legges i planarbeidet (områdeplan og detaljplan). Viktige egenskaper for egnet uteoppholdsareal er at

- a) deler av området reserveres til felles uteoppholds- og lekearealer med solinnfall, skjerming mot vær og klima, og vern mot støy.
- b) uteoppholdsarealet for boenheter er variert slik at det kan benyttes til ulike aktiviteter og for ulike aldersgrupper av beboere.

Disponeringen og utformingen av uteoppholdsarealet som viser at uteoppholdsarealet etter sin funksjon er egnet, skal dokumenteres på situasjonsplan, utomhusplan eller på annen egnet kartillustrasjon. Hvilke vurderinger knyttet til egnethet som ligger til grunn for utforming av arealet, må framgå av situasjonsplan, utomhusplan eller tilhørende notat (TEK17 § 8-3 (1) Veiledning).

Uteoppholdsarealer skal plasseres og utformes slik at det oppnås god kvalitet med hensyn til sol- og lysforhold, støy- og annen miljøbelastning (TEK17 § 8-3 (2)).

Uteoppholdsarealer skal utformes slik at personer ikke utsettes for farer. Lekearealer skal avskjermes mot trafikk. Nivåforskjeller skal sikres slik at fallskader forebygges (TEK17 § 8-3 (3)). Se også § TEK17 § 12-5 Sikkerhet i bruk.

Basseng, brønn eller lignende i uteoppholdsarealer skal sikres med gjerde, overdekking eller tilsvarende avstenging for å hindre at personer faller i dem (TEK17 § 8-3 (4)).

Byggverk skal etter sin funksjon ha tilstrekkelig uteoppholdsareal. Kommuner kan i plan stille krav om minste uteoppholdsareal (MUA) (TEK17 § 5-6).

Opparbeidet uteareal med krav om universell utforming

Følgende opparbeidet uteareal skal være universelt utformet slik det følger av bestemmelser i forskriften:

- a) uteareal for allmennheten
- b) uteareal for boligbygning med krav om heis
- c) uteareal for byggverk for publikum
- d) uteareal for arbeidsbygning (TEK17 § 8-2).

Uteareal for allmennheten

Uteareal for publikumsbygg og arbeidsbygg

Uteareal for boligbygning med krav om heis

Uteoppholdsarealer med krav om universell utforming skal i tillegg til de generelle kravene oppfylle følgende krav (TEK § 8-3 (5)):

- a) Opparbeidet areal avsatt til lek og rekreasjon skal ha et horisontalt felt med fast dekke på minimum 1,6 m x 1,6 m som muliggjør deltakelse og likestilt bruk.
- b) Opparbeidet utendørs nivåforskjell skal være merket visuelt og taktilt.
- c) Stolper, rekkverk og lignende skal ha synlig kontrast til omgivelsene.
- d) Det skal være plass for rullestol der det anlegges sitteplasser.
- e) Opparbeidet badeplass skal være utstyrt eller utformet slik at det er lett å komme seg ned i og opp av vannet.

TEK17 stiller også detaljerte krav til utforming av trapper og ramper. Krav utover dette må ivaretas i plan.

Unntak

Kravet til universell utforming av opparbeidet uteareal gjelder ikke der utearealet eller deler av utearealet etter sin funksjon er uegnet for personer med funksjonsnedsettelse (TEK17 § 8-2 (2)). I veiledningen i TEK står følgende:

Utearealet regnes som uegnet dersom det ikke er mulig å benytte for en person med funksjonsnedsettelse.

Utearealer er egnet for flest mulig når de er universelt utformet.

Et uteareal som er åpent for allmennheten, eller et uteareal som er tilknyttet byggverk for publikum og arbeidsbygning, kan ha slik beliggenhet eller funksjon at det vil være uegnet for personer med funksjonsnedsettelse.

At et uteareal etter sin funksjon er uegnet for personer i rullestol innebærer ikke at det for eksempel er uegnet for blinde eller personer med nedsatt hørsel. Kravene må oppfylles for de brukergruppene som utearealet er egnet for.

Unntak fra (...) må begrunnes og dokumenteres i prosjekteringen. Det må redegjøres for hvilke av kravene som ikke er gjennomførbare og hvorfor, og det må redegjøres for konsekvensene av at tiltaket ikke utformes universelt.

3.6.7 Parkeringsplass, annet oppstillingsareal og kjøreatkomst

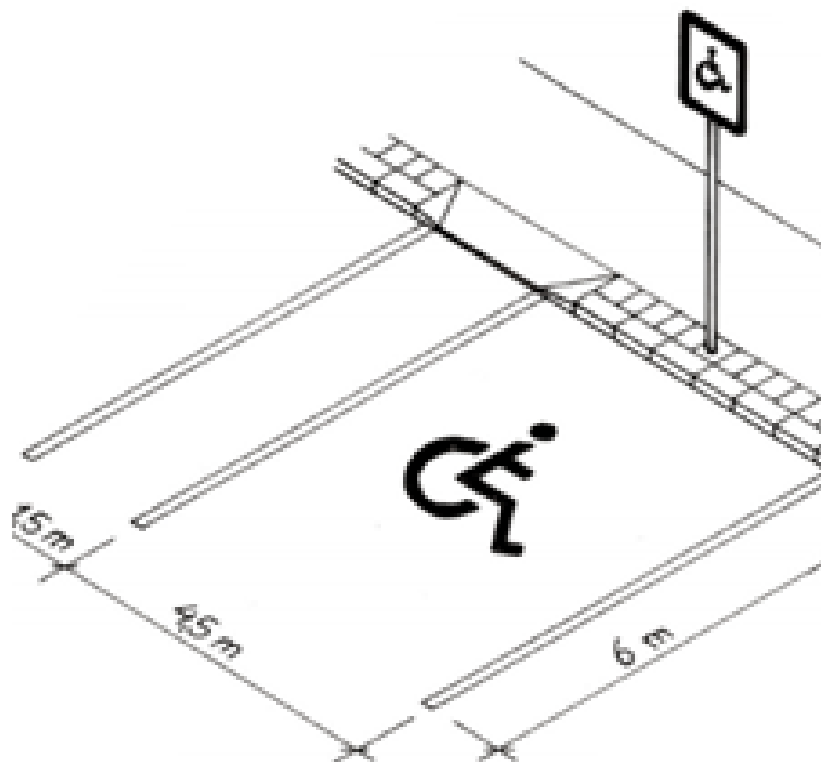
Bygning med boenhet med krav om heis, byggverk med krav om universell utforming og uteareal for allmennheten, skal ha tilstrekkelig antall parkeringsplasser for forflytningshemmede der det er stilt krav om parkering i eller i medhold av plan- og bygningsloven (TEK17 § 8-8 (1)).

Det må være tilstrekkelig, men alltid minst én parkeringsplass for forflytningshemmede der det anlegges parkeringsplasser.

Parkeringsplassen skal være nær hovedinngang, ha tilfredsstillende belysning og være tydelig skiltet og merket (TEK17 § 8-8 (1)a-c).

Kommentar: TEK stiller ikke krav til størrelse på parkeringsplass for forflytningshemmede og gir ikke tilstrekkelige føringer for at arealet må være horisontalt. Dette må ivaretas i planbestemmelser. Parkeringsplasser for forflytningshemmede bør ha fast dekke og lengde på 6,0 m og bredde på 4,5 m som sikrer plass til ut- og innstigning. Tilgrensende areal kan eventuelt benyttes ved ut- og

innstigning dersom man ikke må oppholde seg i trafikkert sykkel- eller kjørevei. Parkeringsplassen bør være mest mulig plan, men kan ha noe helning for å sikre avrenning. Trinnfri atkomst fra parkeringsareal til fortau eller inn i bygningen må sikres.

Illustrasjon av parkeringsplass for forflytningshemmede, Norges Handikapforbund

Bygning med boenhet med krav om heis, byggverk med krav om universell utforming og uteareal for allmennheten, skal ha tilstrekkelig oppstillingsareal for rullestol, barnevogn og lignende tilpasset byggverkets og utearealets størrelse og funksjon. Oppstillingsplass for rullestol, barnevogn og lignende må plasseres i eller nær inngangsparti (TEK17 § 8-8 (2)).

Bygning med krav om tilgjengelig boenhet og byggverk med krav om universell utforming, der det ikke er stilt krav om parkering i eller i medhold av plan- og bygningsloven, skal ha tilfredsstillende kjøreatkomst (TEK17 § 8-8 (3)).

Tilfredsstillende kjøreatkomst i henhold til TEK innebærer blant annet

- kjøreatkomst i rimelig nærhet til inngangsparti
- trinnfri gangatkomst mellom kjøreatkomst og inngangspartiet
- normalt må det planlegges for tilgang for drosje, men dette må tilpasses byggets formål.

Det er ikke krav om kjøreatkomst til opparbeidet uteareal for allmennheten.

Kommentar:

N100 Veg- og gateutforming (2019) stiller krav til parkering i samferdselsanlegg.

Parkeringsforskriften som trådte i kraft 01.07.2019 og som gjelder vilkårsparkering (parkering mot betaling for allmennheten) redegjør for flere krav.

3.6.8 Avfallssystem

Felles avfallssystem for boligbygninger med krav om tilgjengelig boenhet og for byggverk med krav om universell utforming, skal blant annet være lett tilgjengelig og ha trinnfri atkomst.

Avstanden fra inngangsdør til felles avfallssystem kan være maksimum 100 m (TEK § 12-12(2)). For leilighetsbygg innebærer dette en avstand på maksimum 100 meter fra den boenheten som ligger lengst unna felles avfallssystem.

Avfallssystem med trinnfri atkomst.

4. Omtale av noen virkemidler som kan øke graden av universell utforming

Dersom kommunen i overordnet plan har mål om inkludering og deltakelse, likeverd og like muligheter, mangfold eller universell utforming, kan virkemidlene nedenfor bidra til at målene nås.

4.1 Utbyggingsavtaler

Utbyggingsavtaler med innhold om universell utforming, kan blant annet bidra til at arealer som grenser til nye byggeprosjekter oppgraderes i forbindelse med gjennomføring av reguleringsplanen. Dette kan bidra til en gradvis oppgradering av eksisterende anlegg og øke grad av universell utforming. Se kapittel 3.4.2 om kommuneplanens arealdel.

«For at kommunen skal kunne inngå utbyggingsavtale, må kommunestyret selv ha gjort vedtak etter § 17-2 som angir i hvilke tilfeller utbyggingsavtale er en forutsetning for utbygging, og som synliggjør kommunens forventninger til avtalen.

Utbyggingsavtaler kan omhandle universell utforming dersom det i kommuneplanens arealdel gis bestemmelser om universell utforming for reguleringsplaner, jf. plan -og bygningslovens § 12-7 nr. 4.³¹»

4.2 Tilsyn

Kommunen har plikt til å føre tilsyn med byggetiltak og skal ha en strategi for gjennomføringen av tilsynet (SAK10 § 15-1). Strategien skal utarbeides etter plan- og bygningsloven § 25-1. Det skal tas stilling til flere forhold blant annet utvelgelse og prioritering av fagområder, sakstyper, temaer mv., herunder lokale forhold og innsatsområder.

Universell utforming er et viktig område å føre tilsyn med for å sikre etterlevelse av krav og kvalitet i byggetiltak.

4.3 Uavhengig kontroll

Uavhengig kontroll av universell utforming er en måte å kontrollere at kravene til universell utforming i TEK oppfylles i nye byggetiltak. Kontrollen er et virkemiddel for å sikre etterlevelse av krav og kvalitet i byggetiltak.

Både i overordnet plan og i detaljregulering kan kommunen gi føringer om at det skal gjennomføres uavhengig kontroll av universell utforming. Det kan velges ut byggeprosjekter hvor dette er spesielt relevant som for eksempel publikumsbygg (skoler, barnehager, helsebygg, kulturbygg etc.) og leilighetsbygg.

Kontrollen pålegges av byggesak og hjemles i SAK10 § 14-3. Krav om uavhengig kontroll etter kommunens vurdering. Det kan kreves uavhengig kontroll ved både prosjektering og utførelse.

En uavhengig kontroll bekostes av tiltakshaver som også må bekoste utbedring av eventuelle avvik fra byggteknisk forskrift.

---

31 Kommunal- og distriktsdepartementet (2022), *Reguleringsplanveileder*

I byggesaksforskriften (SAK10) Kapittel 14 Kontroll av tiltak står følgende:

«§ 14-3. Krav om uavhengig kontroll etter kommunens vurdering

Veiledning

(...) Kommunen kan etter en konkret vurdering av tiltaket stille krav om uavhengig kontroll også for forhold som ikke faller inn under § 14-2, når det på grunnlag av planbestemmelser, forhåndskonferanse, søknadsbehandlingen eller ved tilsyn anses å foreligge forhold som gjør det nødvendig med kontroll for å sikre kvalitet i det ferdige byggverket.

(...) Kommunen har en viss skjønnsmessig adgang til å kreve uavhengig kontroll i tillegg til de obligatoriske kravene, basert på lokale forutsetninger. Disse kommunale kravene bør i størst mulig grad være synliggjort på forhånd, enten gjennom planer, egne vedtak, i forhåndskonferanser osv. Men kravene kan også stilles i forbindelse med søknadsbehandlingen, eventuelt også senere i forbindelse med tilsyn (...)

Kravet om uavhengig kontroll kan også baseres på forhold ved tiltaket, f. eks. der kommunen ønsker særlig oppmerksomhet rundt særskilte innsatsområder som (...) universell utforming (...).

4.4 Kartlegge universell utforming i eksisterende bygg, anlegg og uteområder

4.4.1 Kartlegge bygg med tilhørende uteområder

Eldre bygg har ofte store mangler når det gjelder universell utforming. Manglene er i praksis barrierer i det fysiske miljøet for mange mennesker. Også i uteområder kan det være utfordrende å ferdes for mennesker med funksjonsnedsettelse. Ved å kartlegge universell utforming i bygg og uteområder, avdekkes barrierene.

Det er nødvendig å vurdere og prioritere hva som bør utbedres for å oppnå målet om likestilt deltakelse. Ved kartlegging registreres og prioriteres de utbedringstiltak som må til for å hindre diskriminering og som legger til rette for at mennesker med ulike forutsetninger kan delta på en likestilt måte. Kartlegging vil være et godt grunnlag for videre planlegging, prioritering og oppgradering av bygg og uteområder slik at graden av universell utforming kan øke.

Før kartleggingen iverksettes må det avklares hva som er hensikten med kartleggingen. Hensikten kan for eksempel være å avklare status med hensyn til universell utforming eller få oversikt over hva som bør utbedres for å sikre likestilt deltakelse.

Enhetlig og konsekvent kartlegging er en målsetting. Det må avklares hva som skal kartlegges, hvilket nivå det skal kartlegges etter og hvem som er i målgruppa for kartleggingen. Før kartleggingsarbeidet starter bør det være avklart hvordan kartleggingsresultatene skal benyttes.

For bygg finnes det ikke en nasjonal metode for å kartlegge universell utforming.

Om det er et behov for å kartlegge universell utforming i eksisterende bygg og uteområder kan blant annet være et tema i kommunal planstrategi.

4.4.2 Kartverkets kartleggingsmetode for tettsteder og friluftsområder

Kartverket har på oppdrag fra Kommunal- og distriktsdepartementet utviklet en metode for å kartlegge tilgjengelighet og universell utforming i tettsteder og friluftsområder³². Metoden innebærer kartlegging av uteområder og inngangspartier. Kartleggingsresultatene presenteres bl.a. gjennom norgeskart.no og geonorge.no og vil bli en del av det offentlige kartgrunnet (DOK) der kommunene selv legger inn, oppdaterer og forvalter data om universell utforming. Siden 2015 har Kartverket årlig delt ut tilskuddsmidler til kommuner og fylkeskommuner som ønsker å kartlegge tilgjengelighet og universell utforming i tettsteder og friluftsområder.

4.5 Medvirkning

Plan- og bygningsloven stiller krav til medvirkning i planprosesser. Kommunen bør ha et robust system for å sikre medvirkning, særlig med organisasjoner og interessegrupper for personer med funksjonsnedsettelse. Fagpersoner i kommuner og fylkeskommuner må sikre at minimumskrav i lover og forskrifter oppfylles både ved utarbeidelse av planer og i byggeprosjekter. Dette er ikke et ansvar som kan overlates til deltakere i medvirkningsprosesser.

Digitale løsninger kan by på utfordringer i medvirkningsprosesser, og det må derfor legges opp til alternativ dialog.

Møtesteder i medvirkningsprosesser må være universelt utformet. Bygg, gangatkomster og parkering må være universelt utformet og mulig å bruke både sommer og vinter.

---

32 Kartverket (2024). *Kartlegging av tilgjengelegheit og universell utforming i tettstader og friluftsområde*.

5. Ambisjonsnivå

Et høyt ambisjonsnivå knyttet til universell utforming vil i praksis bety at fylkeskommuner og kommuner arbeider målrettet og systematisk for å øke graden av universell utforming. En grunnleggende forutsetning for et høyt ambisjonsnivå eller å øke ambisjonsnivået, er politisk og faglig vilje til å iverksette planer og tiltak.

Høye ambisjoner for universell utforming i planlegging kan innebære

- å styrke kompetansen om universell utforming i organisasjonen, spesielt i fagavdelinger som involveres i planleggingen
- å styrke kvaliteten på løsninger utover minimumskravene i lover og regelverk der dette er aktuelt
- å styrke gjennomføringsgraden av universell utforming ved at større områder inkludert eksisterende bygg og anlegg oppgraderes i forbindelse med nye byggeprosjekter
- å legge inn konkrete tiltak som øker graden av universell utforming i handlingsplaner/ tiltaksplaner
- å angi tidsrammer for gjennomføring av tiltak og rapportere på hva som faktisk er utført
- å sikre politisk forståelse, vedtak og akseptable økonomiske rammer for det ambisjonsnivået som vedtas
- å vurdere planenes måloppnåelse med hensyn til universell utforming. Evaluering av prosess og resultat kan gi nyttig kompetanseheving for alle involverte og andre.

Universell utforming er en viktig premiss i en rekke av FNs bærekraftsmål og bidrar til måloppnåelse på en rekke bærekraftsområder. Fylkeskommuner og kommuner med høye ambisjoner for universell utforming, viser at de arbeider for å nå FNs bærekraftsmål.

6. Oppsummering

Å følge opp universell utforming på en god og systematisk måte har et stort forbedringspotensial på alle nivåer i planhierarkiet. Planlegging som legger til rette for universelt utformede omgivelser bidrar til inkludering og deltakelse, likeverd og like muligheter, mangfold og sosial bærekraft.

I kommuneplanens arealdel og i reguleringsplaner er det gjennom bestemmelser mulig å forankre ambisjoner og mål for universell utforming på en annen måte enn i en strategi eller i en temaplan som ikke har samme legitimitet og juridiske virkning. Samtidig gir arealplanprosessene stort rom for helhetlig tilnærming, å se ulike hensyn i sammenheng og avveie interesser opp imot hverandre. Med god planlegging kan barrierer i det fysiske miljøet bygges ned eller reduseres når nye områder reguleres og/eller oppgraderes.

I planlegging bør det benyttes terminologi og definisjoner som følger byggteknisk forskrift. Nye publikumsbygg og arbeidsbygg samt uteområder med krav om universell utforming, skal være universelt utformede. Ved omtale av boenheter som skal tilfredsstille krav til tilgjengelighet i byggteknisk forskrift, brukes begrepet tilgjengelig boenhet. En tilgjengelig boenhet har ikke tilstrekkelig funksjonalitet og størrelse i alle sammenhenger.

Norsk Standard benytter begrepet «universell utforming» om boliger. Dette er boliger med flere krav til utforming enn kravene til tilgjengelige boliger i TEK. Det er ikke tillatt å stille krav om at norske standarder skal legges til grunn i plan. Det kan derfor ikke stilles krav om universelt utformede boliger i plan.

Nedenfor gis eksempler på hvordan universell utforming kan følges opp i planlegging. Mange av eksemplene er relevante både i overordnet plan og i detaljplan.

- **Universell utforming som premiss i planleggingen**
  - Legg inn universell utforming som premiss i tettsteds- og sentrumsutvikling (trinnfrihet i gater, trinnfri atkomst til publikumsbygg, HC-parkering, systematisk nedbygging av barrierer både ved oppgradering og i nye prosjekter mv.).
  - Legg inn universell utforming som premiss når det gjelder plassering av funksjoner, avstander, universelt utformede gangforbindelser, planlegging av uteområder og friluftsområder.
  - Vurder å utvide planavgrensningen ved at tilgrensende arealer innlemmes i nye prosjekter med mål om å øke graden av universell utforming.
- **Styrk kvaliteten på løsninger utover minimumskrav innenfor rammen av hva som er tillatt**
  - Dersom kommunen på lengre sikt vil få behov for flere tilgjengelige boenheter/ livsløpsboliger – still krav i plan som sikrer flere tilgjengelige boenheter enn minimumskravet i TEK.
  - Utform planbestemmelser som sikrer tilstrekkelig med HC-parkering, funksjonell utforming av HC-parkering og som sikrer at unntaksbestemmelser i TEK ikke benyttes unødvendig (eks. stigningsforhold).

- **Detaljeringsnivå, rekkefølgebestemmelser, bindende illustrasjonsplaner og redegjørelse om universell utforming**
  - Still krav om at reguleringsplaner har et detaljeringsnivå som gjør det mulig å avdekke om krav i TEK kan oppfylles (eks. stigningsforhold i gangatkomster, trinnfrie inngangsparti, plassering av felles avfallsløsning, uteoppholdsareal mv.).
  - Still krav om rekkefølgebestemmelser, bindende illustrasjonsplaner og redegjørelse om universell utforming i reguleringsplaner og byggesaker.
- **Kontroll av prosjektering og utførelse**
  - Gi føringer om at det skal gjennomføres uavhengig kontroll av universell utforming (prosjektering og utførelse) i relevante byggeprosjekter (SAK10 § 14-3) for å sikre at nye bygg og anlegg oppfyller minimumskrav i TEK ved overtakelse.
- **Utbyggingsavtaler**
  - Stimuler til at utbyggingsavtaler benyttes bevisst slik at graden av universell utforming og kvaliteten i eksisterende anlegg gradvis heves.
- **Kartlegging**
  - Stimuler til at det gjennomføres kartlegging av universell utforming i bygg med tilhørende uteområder for å avklare status med hensyn til universell utforming.
  - Stimuler til at tettsteder og friluftsområder kartlegges etter Kartverkets metode.
- **Tverrfaglig samarbeid og medvirkning**
  - Stimuler til samarbeid på tvers av avdelinger og fagfelt.
  - Samarbeid med ulike aktører for å få innspill og finne gode løsninger. Dette kan for eksempel være samarbeid med råd for mennesker med nedsatt funksjonsevne eller samarbeid med gårdeiere for å få trinnfrie inngangspartier til bygg med publikumsfunksjoner.
- **Tiltak**
  - Legge inn konkrete tiltak som øker graden av universell utforming i handlingsplaner/ tiltaksplaner.
- **Evaluering og kompetanseheving**
  - Vurder planenes måloppnåelse med hensyn til universell utforming. Evaluering av prosess og resultat kan gi nyttig kompetanseheving for alle involverte.
  - Styrk kompetansen om universell utforming i organisasjonen.

7. Referanser (med lenker)

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2010). *Rundskriv Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven* <https://www.regjeringen.no/link/0524944546de4754a761fe3305980a0b.aspx?id=2156244>

Direktoratet for byggkvalitet (pr.1.3.2024), *Byggteknisk forskrift (TEK17) med veiledning*, <https://www.dibk.no/regelverk/byggteknisk-forskrift-tek17>

Direktoratet for byggkvalitet, *Byggteknisk forskrift (TEK17) med veiledning, § 8- 10. Plassering av byggverk – opphevet. Tek § 8-10.-Plassering-av-byggverk-med veiledning. Opphevet*

Husbanken (2023). *Lån til å bygge livsløpsbolig*. <https://www.husbanken.no/person/lan-fra-husbanken/livslopsstandard/>

Kartverket (2024). *Kartlegging av tilgjengelegheit og universell utforming i tettstader og friluftsområde*. [Tilgjengelighet og universell utforming | Kartverket.no](https://www.kartverket.no/tilgjengelighet-og-universell-utforming)

Kommunal- og distriktsdepartementet (2022). *Kommuneplanens arealdel*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/kommuneplanens-arealdel/id2904677/>

Kommunal- og distriktsdepartementet (2022). *Reguleringsplan*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/reguleringsplan/id2928063/>

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2024), *Medvirkning*, https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan_bygningsloven/planlegging/fagtema/medvirkning/id2961720/

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2021). *Universell utforming i planlegging*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/veileder-i-universell-utforming/id2850026/>

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2016). *Byrom – en idehåndbok*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/byrom---en-idehandbok/id2524971/>

Miljøverndepartementet (2010). *Adgangen til å stille krav om universell utforming i reguleringsplan*. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/md/vedlegg/planlegging/universell-utforming/universell_utforming_reguleringsplan.pdf

Miljøverndepartementet (2010), *Kulturminnevern og universell utforming – Et prosessverktøy*, https://www.raa.se/app/uploads/2017/08/Kulturminnevern_og_uu_et_prosessverktoy.pdf

Riksantikvaren (2024). *Riksantikvarens eksempelsamling*. <https://eksempelsamling.ra.no/>

Sintef (2016), *Boligbygging i bratt terreng. En veileder*, <https://sintef.brage.unit.no/sintef-xmloi/handle/11250/2422981>

Standard Norge. (2018). *Norsk Standard NS 11001:2018 Universell utforming av byggverk. Del 1 Arbeids- og publikumsbygninger*.

Standard Norge. (2018). *Norsk Standard NS 11001-2:2018 Universell utforming av byggverk Del 2: Boliger*

Standard Norge. (2011). *Norsk Standard NS 11005:2011 Universell utforming av opparbeidete uteområder*.

Statens bygningstekniske etat (2004). *BYGG FOR ALLE Temaveiledning Universell utforming av byggverk og uteområder*. <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kkd/kultur/043universellutf.pdf>

Statens vegvesen (2019). *Verktøy for revisjon og inspeksjon. Metodikk for å revidere planer og inspisere anlegg med hensyn til universell utforming*. <https://www.vegvesen.no/fag/fokusomrader/universell-utforming/verktoy-for-revisjon-og-inspeksjon/>

Statens vegvesen (2014). *Universell utforming av veger og gater, Håndbok V129*. https://www.vegvesen.no/globalassets/fag/handboker/hb-v129-universell-utforming-av-veger-og-gater_2011.pdf?v=4a8628

Statens vegvesen (2012). *Nasjonal gåstrategi: Strategi for å fremme gåing som transportform og hverdagsaktivitet*. <https://vegvesen.brage.unit.no/vegvesen-xmlui/handle/11250/2507934>

Universell Utforming AS (2019). *Universell utforming av uteområder. Krav og anbefalinger*. https://www.universellutforming.no/uploads/s6zs3bpT/Uteomrder_krav-og-anbefalinger_WEB.pdf

Vegdirektoratet, Trafikksikkerhet, miljø- og teknologiavdelingen (2014). *Lokale gåstrategier og planer for gående Veiledning for kommuner*. <https://www.vegvesen.no/globalassets/fag/fokusomrader/miljovennlig-transport/gangtrafikk/lokale-gastrategier-og-planer-for-kommuner-2014.pdf>

8. Vedlegg 1 Sentrale føringer

8.1 Plan- og bygningsloven, byggteknisk forskrift og norske standarder

Plan- og bygningsloven er det viktigste verktøyet for å oppnå universell utforming i de fysiske omgivelsene. I plan- og bygningslovens § 1-1. Lovens formål står det blant annet følgende:

«Prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak.»

Forskrift om tekniske krav til byggverk (byggteknisk forskrift, TEK17) trekker opp grensen for det minimum av egenskaper et byggverk må ha for å kunne oppføres lovlig i Norge. Forskriften skal sikre at tiltak planlegges, prosjekteres og utføres ut fra hensyn til god visuell kvalitet, universell utforming og slik at tiltaket oppfyller tekniske krav til sikkerhet, miljø, helse og energi. TEK gir detaljerte beskrivelser av hvilke krav som stilles til nye bygg og nye opparbeidete uteområder.

Norske standarder spesifiserer detaljerte krav til utforming som går lenger og er mer utfyllende enn minimumskravene i byggteknisk forskrift. Det er i utgangspunktet frivillig å bruke standarder med mindre det vises til dem i lov, forskrift eller kontrakt.

8.2 Likestillings- og diskrimineringsloven

§ 17. Universell utforming (utdrag):

«Offentlige og private virksomheter rettet mot allmennheten har plikt til universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjoner.

Plikten anses som oppfylt dersom virksomheten oppfyller krav til universell utforming i lov eller forskrift.

Plikten gjelder ikke utforming eller tilrettelegging som innebærer en uforholdsmessig byrde for virksomheten.»

§ 19. Aktivitetsplikt for universell utforming

«Offentlige virksomheter skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innen virksomheten. Det samme gjelder for private virksomheter rettet mot allmennheten.»

Manglende universell utforming kan defineres som diskriminering i likestilling- og diskrimineringsloven. En klage over brudd på bestemmelsene om universell utforming kan bringes inn for Diskrimineringsnemnda.

8.3 Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027, vedtatt ved kongelig resolusjon 20. juni 2023

Forventingene angir områder som bør gis særlig oppmerksomhet.

- **3.2 Nok og varierte boliger:** «Det er viktig at barn og unge har gode boforhold, at unge kan etablere seg på boligmarkedet, at tilflyttende arbeidstakere har et sted å bo, og at eldre og personer med nedsatt funksjonsevne har tilgang på egnede boliger med universell utforming. Et godt og variert boligtilbud kan også forebygge at flere blir vanskeligstilte på boligmarkedet og motvirke segregering.»
- **3.5 Bedre levekår og folkehelse:** «Personer med funksjonsnedsettelse møter fortsatt barrierer som hindrer likeverdige muligheter til aktivitet og deltakelse. Universell utforming skal legge til rette for deltakelse, likestilling og likeverd.»
- **27:** «Det legges til rette for trygge skoleveier og aktivitetsvennlige nærmiljøer med varierte tilbud for lek og opphold for ulike aldersgrupper. Deltakelse i samfunnet for flest mulig sikres gjennom universell utforming av nye bygninger og uteområder.»

8.4 Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging

Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging (2014)

4.8 Planleggingen skal ta høyde for universell utforming og tilgjengelighet for alle, og ta hensyn til den delen av befolkningen som har lav mobilitet.

6.7 Planer i strid med retningslinjene kan gi grunnlag for innsigelse eller innvending.

8.5 Politiske føringer

8.5.1 Stortingsmeldinger

Meld. St. 20 2020–2021 Nasjonal transportplan 2022–2033

Meld. St. 15 (2022–2023) Folkehelsemeldinga — Nasjonal strategi for utjamning av sosiale helseforskjellar

Meld. St. 18 (2015–2016) Melding til Stortinget. Friluftsliv Natur som kilde til helse og livskvalitet

Meld. St. 16 (2019–2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold

Meld. St. 15 (2017–2018) Leve hele livet — En kvalitetsreform for eldre

Meld. St. 24 (2022–2023) Fellesskap og meistring — Bu trygt heime

Meld. St. 28 (2022–2023) Gode bysamfunn med små skilnader

8.5.2 Regjeringens handlingsplan for universell utforming 2021–2025

Regjeringens handlingsplan for universell utforming viser politiske prioriteringer og hvilke konkrete tiltak regjeringen vil gjennomføre innen universell utforming de kommende årene på de ulike samfunnsområdene.

«Regjeringens visjon er et samfunn der alle kan delta og bidra. For å nå denne visjonen må samfunnet tilrettelegge for at alle skal kunne ta en utdanning, bidra i arbeidslivet, i frivillige sammenslutninger og i familielivet.

«Regjeringen vil stille høye krav til universell utforming ved utbygging av boliger, infrastruktur og næringsområder og sørge for bedre etterlevelse av regelverk om universell utforming av

IKT-løsninger i offentlig sektor. Regjeringen vil også stimulere til flere tilgjengelige og universelt utformede boliger og bygg som legger til rette for bruk av teknologiske hjelpemidler og velferdsteknologiske tjenester.»

«Evalueringer viser at det fortsatt er stort behov for kompetanse innen universell utforming i planlegging.»

8.6 Oppfølging av internasjonale forpliktelser i norsk politikk

8.6.1 FNs 2030-agenda med bærekraftsmålene

Agenda 2030 med FNs bærekraftsmål utgjør den politiske overbygningen for regjeringens arbeid både nasjonalt og internasjonalt. Et sentralt prinsipp er at ingen skal utelates. Agenda 2030 er ikke inkorporert i norsk rett.

Planlegging som ivaretar universell utforming av de bygde omgivelsene bidrar til måloppnåelse på en rekke bærekraftsområder.

I følgende bærekraftsmål er universell utforming en viktig premiss:

Mål nr. 3 – God helse og livskvalitet

Mål nr. 4 – God utdanning

Mål nr. 10 – Mindre ulikhet

Mål nr. 11 – Bærekraftige byer og lokalsamfunn

Mål nr. 16 – Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner

Mål nr. 17 – Samarbeid for å nå målene

8.6.2 FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD)

Konvensjon følges opp gjennom systematisk arbeid og rapportering til FN. Konvensjonen er ratifisert av Norge og det forberedes inkorporering i norsk rett. Konvensjonen bruker begrepet tilgjengelighet og rettighetene på området er knyttet primært til Artikkel 9 Tilgjengelighet. Dette tolkes i Norge som del av universell utforming som er den norske strategien på området.

Artikkel 9 Tilgjengelighet 1.

For at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal få et selvstendig liv og kunne delta fullt ut på alle livets områder, skal partene treffe hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne på lik linje med andre får tilgang til det fysiske miljøet, til transport, til informasjon og kommunikasjon, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi og – systemer, og til andre tilbud og tjenester som er åpne for eller tilbys allmennheten, både i byene og i distriktene. Disse tiltakene, som også skal inkludere å identifisere og fjerne det som hindrer og vanskeliggjør tilgjengeligheten, skal blant annet gjelde for:

a) bygninger, veier, transport og andre innendørs og utendørs tilbud, herunder skoler, boliger, helsetjenestens lokaler og arbeidsplasser

Universell Utforming AS

www.universellutforming.no

Tlf. 22 41 41 23